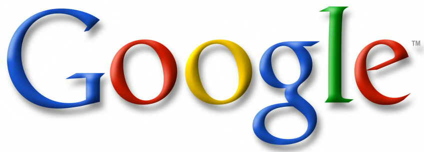

WIDENER
HN NU7G U

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY

HET

MIDDELNEDERLANDSCHE LEERDICHT

RINCLUS,

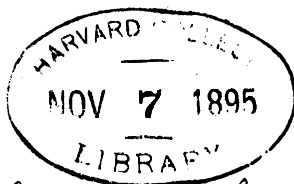
Le Renclus de Moiliens

DOOR

Pieter

Dr. P. LEENDERTZ.

AMSTERDAM, JAN LEENDERTZ EN ZOON, 1893.

Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.

742

INLEIDING.

De uitgave van den Mnl. *Rinclus*, indertijd in het III^de deel van 't *Vaderlandsch Museum* verschenen, heeft bij de beoefenaars der Dietsche letteren geen gunstig onthaal gevonden. En te recht. Hard mogen de woorden klinken, door Dr. VERWIJS aan 't slot zijner verhandeling over gemeld gedicht gebezigd (z. *Versl. en Meded. der Kon. Akad. van Wetenschappen, Afd. Letterkunde*, 2^e Reeks, D. VI, bl. 179, afdr. bl. 27): „voor den uitgever (was) zijn tekst Arabisch"; op de juistheid dezer oordeelvelling valt niet het minste af te dingen. Is ook het handschrift [1]) door SERRURE, op enkele uitzonderingen na [2]), goed gelezen en nauwkeurig in den druk weergegeven, van den inhoud er van blijkt deze geleerde al bitter weinig te hebben begrepen. Getuige de door hem aangebrachte interpunctie, die op moeielijke plaatsen, wier zin niet zoo dadelijk in 't oog springt, nagenoeg immer, op gemakkelijke, bij het eerste gezicht te begrijpen plaatsen niet zelden den lezer, in stede van hem den weg te wijzen, van den wal in de sloot helpt. Van tekstcritiek of van iets, dat daarnaar zweemt, voorts geen spoor, niettegenstaande de schrikkelijk verknoeide tekst van het manuscript elk oogenblik tot eene poging om de door copiïsten toegebrachte wonden te genezen moest uitlokken of

---

[1]) Het zoogenaamde ms. HEBER, thans berustende op de Stedelijke Bibliotheek te Gent. (Zie de volledige opgave van den inhoud van dezen codex in de *Versl. en Meded. der Kon. VI. Acad.*, 1888, bl. 381).

[2]) Zie voor deze uitzonderingen de aanteekeningen onder aan de bladzijden onzer uitgave.

aansporen. En evenmin eenig blijk van 't besef der verplichting om bij de uitgave van een vertaald werk den tekst van het origineel ter opheldering van duistere plaatsen of ter verbetering van bedorven lezingen te raadplegen.

Gelukkig, dat de aldus door afschrijvers en uitgever mishandelde patient niet geheel en al van heelkundige behandeling is verstoken gebleven, dat Dr. VERWIJS in de bovengenoemde *Verslagen en Mededeelingen* [1]), 153—179, prof. VERDAM in de *Taalk. Bijdr.* 1, 254 vlgg., 2, 231 vlgg., en in verschillende artikelen van zijn *Mnl. Wdb.* een tal van (natuurlijk) voortreffelijke bijdragen hebben geleverd, zoowel ter verklaring van min duidelijke of door SERRURE's interpunctie onduidelijk geworden plaatsen van het gedicht als ter verbetering van foutieve lezingen, die in den tekst waren ingeslopen.

Maar werd hierdoor op verscheidene plaatsen het gewenschte licht ontstoken, toch bleef er nog veel over te doen, eer onze *Rinclus* leesbaar en verstaanbaar zou mogen heeten. Eene studie, waarbij naar zulk een doel gestreefd werd, kon dus voor den beoefenaar der Mnl. letteren niet anders dan in hooge mate aantrekkelijk zijn. En voor deze verlokking is dan ook de schrijver van dit proefschrift bezweken; hij heeft het gewaagd voor SERRURE's uitgave eene andere in de plaats te stellen, niet zonder het besef van zijne zwakke krachten en het moeilijke der ondernomen taak, maar tevens met de hoop op die toegevende beoordeeling, welke men aan een eerstelingswerk pleegt te doen geworden:

(M)en rekent d' uitslag niet, maar telt het doel alleen.

Werd zoo even de ondernomen taak moeilijk genoemd, dan vatte men dien term op in den strengsten zin des woords. Weliswaar mogen we thans, terwijl Dr. VERWIJS en prof. VERDAM zich met een enkele copie van het Oudfransche origineel moesten behelpen, ons verheugen in het bezit van een uitnemende critische en van de noodige varianten voorziene uitgave van den *Miserere;* kunnen we alzoo met behulp daarvan,

---

[1]) Bij het aanhalen dezer *Verslagen en Mededeelingen* zal in 't vervolg de afkorting „Versl." worden gebezigd.

bij doorloopende vergelijking van den Mnl. tekst met den Oudfranschen, menige eertijds duistere plaats der vertaling ophelderen en menige uit de pen van een of ander copiïst voortgekomen onjuiste lezing van ons hs. verbeteren. Maar daartegenover staat: primo dat we slechts over één enkel ms. van den Mnl. tekst te beschikken hebben; secundo dat de beide vertalers hoofdzakelijk (schoon niet uitsluitend) ten gevolge van den dwang, dien de navolging van den strophenvorm des origineels hun oplegde, zich meermalen groote vrijheden bij het weergeven van den overgezetten tekst hebben veroorloofd, mitsdien de lezing van het oorspronkelijke maar al te vaak in 't geheel niet of slechts weinig van dienst kan wezen bij de beoordeeling van den Mnl. tekst; tertio dat de bewerkers van den *Rinclus* zich door dienzelfden knellenden band niet zelden genoopt zagen ter wille van het rijm eene uitdrukking of term te bezigen, die ons op zijn minst genomen hoogst zonderling of oneigenlijk moet voorkomen en bij de eerste kennismaking al licht tot wantrouwen aan de juistheid der lezing zou kunnen leiden.

Met het oog op deze ongunstige omstandigheden, welke den bodem voor de tekstcritiek herhaaldelijk hoogst onvast maken, is bij het bezorgen dezer uitgave in zooverre van de heerschende norm afgeweken, dat de voorgeslagen wijzigingen niet in den tekst zelven zijn opgenomen, ook niet dan, wanneer men op een of anderen grond geneigd zou kunnen wezen voor de juistheid der verandering op algemeene instemming te rekenen. (Hoe subjectief toch is en blijft eene scheiding tusschen dat, wat men emendatie, en dat, wat men conjectuur zou willen noemen!) In plaats daarvan is de tekst van het hs. na een herhaalde collatie [1]) nauwkeurig afgedrukt, met aanbrenging van die leesteekens, welke, volgens het beste weten des uitgevers, den zin der woorden recht laten wedervaren. Waar de lezing van het ms. naar het inzicht des uitgevers verandering vereischte, is zulks in den tekst door cursieven druk aangewezen, terwijl de voorgeslagen wijziging onder

[1]) Hartelijke dank zij bij dezen gebracht aan de bestuurders der Gentsche Stedelijke Bibliotheek voor de bereidvaardigheid, waarmede zij het hs. ter beschikking van den uitgever hebben gesteld.

aan de pagina hare plaats heeft gevonden. De toelichting der conjectuur is, voor zoover ze noodig werd geacht, als korte opmerking daaraan onmiddellijk toegevoegd of, wanneer eene breedere uiteenzetting wenschelijk werd geoordeeld, in de *Aanteekeningen* opgenomen [1]). Opmerkingen, die betrekking hebben op de verklaring van den tekst, vindt men ten deele in deze *Aanteekeningen*, ten deele aan den voet der bladzijden van den tekst.

Tot dusver wat de wijze van uitgaaf betreft. Over herkomst en tijd der vertaling valt helaas! bij gebrek aan gegevens al zeer weinig te zeggen. Uit het Mnl. gedicht zelf vernemen we, dat de eerste 97 coupletten door een zekeren GIELIJS VAN MOLHEM, de overige door zekeren HEINREC berijmd zijn. Uit het feit, dat het origineel in de laatste jaren der 12e of de allereerste der 13e eeuw vervaardigd is [2]), kunnen we opmaken, dat de werkzaamheid der vertalers op zijn vroegst in het begin der 13e eeuw kan vallen. Omtrent al het overige verkeeren we in het onzekere. Dat GIELIJS van MOLHEM geboortig (Vad. Mus. 3, 233) of uit een geslacht VAN MOLHEM herkomstig was (ib. 5, 265), dat GIELIJS en HEINREC monniken waren uit het klooster van AFFLIGHEM (ib. 3, 233), of wel geen kloosterbroeders van dezelfde abdij zijn geweest (JONCKBLOET, Gesch. der Ned. Lett. I[3], 433), dat we in HEINREC en HEIN VAN AKEN een en denzelfden persoon zouden te zien hebben (Vad. Mus. 3, 285, Rose, Inleid. XXIII), dat HEINREC tot de orde der *Benedictijnen* zou hebben behoord (TE WINKEL, Gesch. der Ned. Letterk., 1, 411), dat de Mnl. berijming niet zeer lang na de verschijning van het oorspronkelijke vervaardigd werd (Vad. Mus. 3, 231, Versl. bl. 157, afdr. bl. 5), dat HEINREC een geruimen tijd na GIELIJS zou hebben geleefd (z. Vad. Mus. ib.), dat HEINREC de vertaling al of niet heeft voltooid (Vad. Mus. 3, 230), dat GIELIJS van den Franschen dichter meer heeft geweten dan wij

---

1) Met betrekking tot verschillende plaatsen is mij eene tekstwijziging of opmerking door prof. VAN HELTEN aan de hand gedaan. Waar zulks het geval was, is dit beneden door de initialen V. H. aangewezen.

2) Zie hierover prof. VAN HAMEL in de *Introduction* op zijne uitgave, pag. CLXXXIV vlgg.

(Versl. 157, afdr. 5), dat alles kan men desnoods gissen, wanneer men daar neiging toe gevoelt, maar de bewijzen daarvoor of ook daartegen te leveren is voorshands niet wel mogelijk.

Omtrent de verhouding der vertaling tot den Ofr. tekst zij het volgende in herinnering gebracht:

Rincl. str. 1 en 2			oorspronkelijk
3—65	=	Mis.	1—63
ontbreekt		»	64—67
66—89	=	»	68—91
90	=	»	93
91	=	»	92
92—97	=	»	94—99
98			oorspronkelijk
99—122	=	»	100—123.

Dat voorts zoowel aan de door Gielijs als aan de door Heinrec geleverde vertaling noch het in prof. Van Hamel's uitgave als teksthandschrift aangenomen ms. noch ook een der andere 29 daarmede vergeleken mss. heeft ten grondslag gelegen, blijkt uit het feit, dat de Mnl. tekst op verscheidene plaatsen van het teksths. afwijkt en dan in 't eene geval met dit, in 't andere geval weer met dat ms. overeenkomt. Men vgl.:

Rincl.	26 *Want*	Mis. 1, 2 *trop,* BOQΣρ *Car.*
»	34 *tgreyn*	» 1, 11 *Dou blé,* V *des grains.*
»	98 *te menegen dingen*	» 7, 2 *bons fruis*, K *moult bons fruis.*
»	334 *drie daghe*	» 27, 7 *dous jours*, V .iii. *jors.*
»	424 *overste ende here*	» 35, 1 *de tous maistres est sire*, ABZSΓJPƷHKVΨ *est maistre et sire.*
»	427 *Die predect*	» 35, 5 *Pekeour*, ƷSQT *preecheour*, M *preecheur.*
»	446 *en volge hem niet*	» 36, 11 *Garde ten veu*, DHVΨ *lieu*, SP *leu.*

Rincl. 461 *man*	Mis. 38, 2 *ami*, SZDHUYΨ *mari*.
» 508 *die helle*	» 42, 1 *on*, AZSΓBKQΨ *enfers*.
» 541 *die gloet es so vreesam*	» 44, 10 *trop est batus*, IλΣY *trop est caus et ardans li fus*.
» 630 *dese waert*	» 52, 3 *Icheste cose*, I *Ceste parole*.
» 788 *wroegher*, *iemens gerief*	» 69, 6 *faus acusere*, ABDHIKO PQRSZ *hom acusere* (*encusere*).
» 839 *Ghevenijnde*	» 73, 8 *anemiable*, DILNVHKFO EGΔZPTB *envenima*(*u*)*ble*.
» 847 *ferdeel*	» 74, 5 *torsel*, Ψ *fardel*.
» 870 *om ons*	» 76, 4 *tant*, F *por nous*.
» 873 en 874	» 76, 8 en 7, omgekeerde volgorde; KI 7 en 8, de volgorde van Rincl.
» 1168 *De werelt*	» 100, 2 *les homes*, HKILNMƷ *le monde*.
» 1192 *cledere van groter werde*	» 102, 2 *dras de tainte laine*, π *ses riches dras tains*.
» 1195 *leidt*	» 102, 5 *orgaine*, F *pormaine*.
» 1287 *Nidecheit*	» 110, 1 *Envious*, Q *Envie*.

Dat Heinrec van „den goeden man van *Molleyns*", Gielijs daarentegen van „de clusenere van *Molinens*" spreekt, noopt ons eindelijk, zooals reeds door prof. Van Hamel in zijne *Introduction*, pag. XXXII is opgemerkt, tot de gevolgtrekking dat de beide vertalers niet hetzelfde hs. van het oorspronkelijke gebruikt hebben.

CORRIGENDA.

Vs. 151 gierecheit! — vs. 256 mi, — vs. 272 souden, — bl. 12, noot vs. 279 seer — vs. 299 besuert, — vs. 1355 seiden,

In vs. 926 is naar Taalk. Bijdr. 2, 233, achter *dattuut* het obj. *lijf* in te voegen.

1.

Deus, edel God vanden paradyse,
Gheeft gracie van Molhem Gielise,
Dat hi wten walsche *vertiere*
In dietsche woerde, die staen in prise
Ende salech sijn oec; want hise
Vant in dboec, dat de clusenere
Van Molinens maecte, hets sijn gere.
Ute hem dichtic te bat, want *here*
Bi namen wi voegen in ene wise:
Molhem Molinens, hiers geene were.
Niet dat den goeden man gedere,
Dat selc dwaes steet in sine assise. [1])

2.

Want Gielijs wert des wel geware,
Dat hijs herde onwerdech ware,
Noemdehi hem inden getale
Des goets mans, die sijn lange iare
Heilechlec in pinen sware
Heeft geleidt; dats sonder hale.
Mer gerne soude hi, conste hi wale,
Translateren in dietsche tale
Sijn boec, want hets ene ware
Hem, diere na werct, vor tfiants strale.
Dbeghin des wercs settic te male
In Gods gewout, dat hijt beware.

3. L. *verkere* (Verdam, Taalk. Bijdr. I, 254).
8. L. *sere*. De samenhang vereischt hier een bijw. met de beteekenis „in hooge mate”.

---

[1]) Voor de verklaring van dit vers z. Mnl. Wdb. op *assise*.

3.

Ghenadech God, hebt mijns genade,
Want langen tijt hebdi mi stade
Verleent te doene, dat u bequame,
Dats dat ic soude blameren tquade.
Want [1]) die prophete wt uwen rade
Verdoemt den vrecken om de blame,
Dat hi tgraen slut na ontame
Vore hem, die bidt in uwen name;
Want dit steet inden heiligen blade,
Tgreyn, te reiken wt minen lichame,
Op dat menre nutscap af name,
Ontpluct voert, al eest te spade.

4.

In eenre ander stat machmen lesen, [2])
God sprect uten prophete [3]) van desen [4])
Onreine vrecke pannetieren:
„Cleine volc bidt broet, het moet wesen;
„Dune wilt hen shongers niet genesen."
Soe wee hem, diet dus doet verdieren,
Hine wilt tontginnene niet meer finieren
Sijn broedekijn in tween, in vieren
Ter armer behoef, dat sijt mochten kesen. [5])
Oec sie ic volc van vele manieren,
Woudt op mijn brodekijn vele mengieren,
Het worde meer van mi gepresen.

36. L. *Ontpluckic.* Z. Aant.
39. L. *Onreinen vrecken* naar Mis. 2, 2 en 3:
Dieu par le prophete disant
Contre les enfruns panetiers:
47. SERRURE las *broedekijn.*

---

[1]) Z. Aant.
[2]) Z. Aant.
[3]) Het hs. heeft *prophere.*
[4]) Hier is in overeenstemming met het mnl. syntactisch gebruik het inleidend voegwoord *dat* van den voorwerpszin weggelaten.
[5]) Z. Aant.

5.

Lostelec es broet *ingesonde*,
Mer die sieke weret van monde
Ende nemt liever den appel suren.
Ghelijc eest, dies benic orconde,
Dat de sot en haet dinc meer te gronde
Dan castien. Men maechs niet rueren,
Want hi es so arch van naturen,
Dat goet raet wert *in* hem seerre te sueren
Dan broet in *den* sieken monde.
Wie sonden volcht van uren turen,
Es ongecust van waerden puren; [1])
Soe overoncuusch es de sonde.

6.

Ia selc es so verkeert in schine,
Dat hem gheeft alte groten pine
Doecht te hoerne, want hine caens verbeiden
Ende soect noetsaken elre tsine.
Hi peist: dune sels hier niet *bliven*,
*Der*men sprect van salecheiden.
Men caent so soetelec niet geleiden,
Hine vliet alst scaep den wolf inder weiden;
Soe ruertenne de sonde met venine.
Mer die hen voegen ter sotheiden,
Derwert sietmenne gereiden,
Want dan alre ierst es hi an tsine.

49. SERRURE las *ingesonden*. L. *.i. gesonde*. Z. Aant.
56. Schrap *in*, dat vermoedelijk uit den volgenden regel is ingedrongen. Vgl. Mis. 3, 8: Ke plus *li* est doctrine dure
57. L. *des* (?).
65. Vul dit vers aan met *ten fine*, dat in verband met den zin en als rijmwoord hier op zijne plaats is.
66. L. *Daer*men.

---

[1]) Vgl. Mis. 3, 10 en 11: Tant com li hom gist en ordure
Ne puet amer parole pure,

7.

Een anxt eest sieken wederkeren
Sine spise: daer moet bi verseeren
Siecheit ende daers de doot tontsiene.
Doot es hi, die niet en wille leeren
Gods woert, mer doecht in arch verkeren,
Ende wisen raet niene acht *tantsiene*,
No wat hem na es te gesciene.
Hi maect sine dinc voer Gode onsiene
Ende roeft hem selven van alre eren.
Wie hem niet en voecht na doecht te pliene,
Mer in lanc so meer te vliene,
Werdt met gewout viant ons Heren.

8.

Lichter ware mi de hant te slane
Toten hemele dan te wederstane
Elc gebrec; in caent verbieden.
Niene latic daer bi voert te gane.
Al ne waers bate meer tontfane
Dan van .m. verkeerden lieden
Hen .ij., die van sonden scieden,
Ochte een, ic naemt ter groter mieden.
Daer bi pleechtmen ten brande te gane,
Mochtemen tferlies iet weder nieden.
Scudden en mach geen cleet gewieden,
Mer te min onreyns hancter ane.

9.

Magic dit werc ten inde bringen,
Het mach vromen te menegen dingen,
Ende quaet gedaen waert dat ic swege;

73. L. *Anxt eest een.*
Voor het zelfst. gebr. adj. is *een* onmisbaar wegens het volgende *Sine*; vóór *anxt* kan dit lidw. wegblijven.
78. L. *Tanesiene.*

Want wils de lieve God gehingen,
Iemans weldaet salre bi lingen:
Te beter saels sijn allewege
Die goede; die quade, slaetmen sege,
Goet *tsine* ocht gaen beter wege;
Die goede poente in hen dringen.
Ende swegic dan ende der quaetheit nege,
Recht waert, dat mi God betege
Der liede gebrec, die quaet begingen.

10. [1]

[O]m drie dinge, mensche, ic die vrage:
Wanen quaemstu van iersten dage?
Waer bestu? Ende waer selstu henen?
Sech voert, want ics di niet en verdrage,
Drie ander dinc, die ic gewage:
Wie du wars *sal* sijn. Gerenen
Die mine woerde, dijn sinne *suenen.*
Die wijsheit volcht, quelt dese *plage*;
Hine can hem suchtens niet ontwenen,
Als hi sijn broesche lijf siet lenen
Op so iammerliken lage.

11.

[H]oe mochten si gesijn in rasten,
Die wel verstonden ende compasten [2])

104. L. *sijn.*
114. Lees: Wie du wars, *wie du bes altenen*,
Ende wie du sals sijn. Gerenen

De aanvulling is van Dr. Verwijs (Versl. bl. 162, afdruk bl. 10), met uitzondering van *altenen*, dat wellicht de voorkeur verdient boven V.'s *wi meenen*, 'twelk door dezen geleerde zelf „geen zeer fraaie stoplap" wordt genoemd. Mis. 8, 6, geeft omtrent het vermoedelijk door den vertaler gebezigde rijmwoord geene aanwijzing.

115. Serrure las *snenen.* L. *swenen* en vgl. Versl. bl. 162, afdr. bl. 10.
116. L. *vrage.* Zie Aant.

[1]) Van deze en de 7 volgende strophen zijn de hoofdletters niet ingevuld.
[2]) Z. Aant.

Dbedieden mijnre corter waerde.
Selc hoert wel goet dinc; van .ii. basten
Dies niet en acht noch en wilter hem met lasten
Meer dan hijt prijst. Fi behagelarde,
Hoert mi! Wat holpt dat ic u sparde?
Die sin mijns dichtens es selc van arde,
Hi sal u toten merge tasten.
Scuwet den prekel van *dies viants* garde,
Dats overmoet; sijts op u warde,
Ocht u ne helpt *vullegaen* no vasten.

12.

[M]ensche, hore, wanen du comen sijs.
Tgebod dat Adaem brac; hadde hijs
Ontbaert ende, dat hem God geboet,
Ende den appel opt doode rijs
Niene hadde aneveerdt int paradijs,
God haddene na de weelde groet
Met hem gemaect ingels genoet.
Neen hi, dat brachte ons ter doot.
O wach! hi die was sins so wijs,
Waer bi el *diende* hi sonder noet,
Dat hem God dat goet voresloet
Ende ons? Want noch gevoelen wijs.

13.

[V]an so subtilen man waest wonder,
Dat hi ter noet sijns sins werdt sonder
Ende ons allen eygen maecte,
Dien God gevrijt hadde sonder [1])

129. L. *sviants* ter wille van 't metrum.
131. L. *wullen gaen* (Versl. bl. 163, afdr. bl. 11).
134. L. *Ontbeten*. Z. Aant. 141. L. *dede*. Z. Aant.

---

[1]) Hierachter ontbreken, gelijk reeds door Dr. Verwijs (Versl. bl. 159, afdr. bl. 7) is opgemerkt, de overige acht vss. van het couplet (= Mis. 11, 6—12).

14.

[H]ine wrachte niet bider wijsheit,
Die den bant der onderhorecheit
Brac sonder noet om cleine dinc.
Wach *di* armer giericheit!
God screef in der voersienecheit
Die doot an des appels ommerinc,
Want de doot was des appels geminc;
Mer God orloefde hem, dat hi ginc
Ghebruken met groter geweldecheit [1])
Al ander vrocht, *waer si* daer hinc.
Dit en halp Adame al *niet*
Ten naesten siere salecheit.

15.

[M]ensche proef den last, dien du draechs:
Dune cans geslapen nachts *na* daechs
Met rasten dore die sonden Adaems.
Wach! mesdaet, dier du noeyt en plaechs,
Noest [2]) di; dune aets no oec en saechs
Die vrocht, daer du in pinen om quaems.
Viant, *die* tserpent *vernaems*,
Knaechs hier in so vele dijns alaems,
Datture noch menegen bi versaechs.
Want du na elcs archste raems
Ende in lanc so meer vorwert craems,
Dat moet God versien, want du valsch iaechs.

151. L. *dier*. Z. Aant. 157. L. *wat so*. Z. Aant.
158. Vul dit vers aan met het rijm *een twinc*. Z. Aant.
161. L. *no*. 162. SERRURE las onjuist *sonde*.
166. L. *die die* (pron. pers.) en *annaems*. Voor *hem enen annemen* = „zich iemand in zekere betrekking toevoegen" zie Mnl. Wdb. 1, 126.
167. L. *Du knaets* (vgl. Mnl. Wdb. i. v. *cnagen* en Versl. bl. 164, afdr. bl. 12).

---

[1]) Z. Aant.
[2]) SERRURE, die hier *no est* las, stelt op bl. 284 van zijn Mus. III de verbetering *noest* voor. Onnoodig: de lezing van 't hs. is *noest*.

16.

[T]hoet *es* gestoert tot in die lede
Ia overmids Sathanas gecnede,
Dat ons quetst buten ende binnen.
Tfleesch geeft den geeste onvrede
Mids tvenijn, dat die viant dede
In teech, dats dat hem liet verwinnen
Adaem. An teech machmen tfleesch bekinnen,
Dat reinicheit niet en wille minnen, [1])
Mer sonden soeken telker *stonde*
Ende leckerlec dat can ontginnen,
Hier laten dit, dat daer beginnen.
Het keret danent [2]) quam, dat es sijn sede.

17.

[M]ensche, du sprancs den spronc [3]) van qualen
Ia uter paradyscher salen
Hier neder in den armen [4]) weenne;
Uter bliscap, die niet en mach smalen,
Moestu int dal van weenne dalen,
Daer dijn gebrec en es niet cleenne:
Dorst, honger, coude heefstu gemeenne;
Dar bi es nacht ende dach dijn meenne,
Hoe du dijn *lijfttocht* moechs verhalen,
Ende peist daer na *toten leene.*
En wenstu lijftocht maer allene,
Wie sal der sielen cost betalen?

172. L. *heeft.* Z. Aant. 180. L. *stede* (Versl. bl. 177, afdr. bl. 25).
192. L. *lijftocht.* 193. L. *grot ende cleene.* Z. Aant.
194. Bij SERRURE *Ende.*

---

[1]) Vgl. Mis. 14, 6—7: Bien renatuıe a le viés paste
Le cars, ki ne veut estre caste.

[2]) Van *danent* ontbreekt in het hs. de laatste letter door eenige gaten in het perkament.

[3]) Van *spronc* staan in het hs. nog slechts enkele stukken van letters.

[4]) De laatste letters van *armen* zijn onleesbaar.

18.

Icken hebbe mensche niet gemest,
Wanen du quaems ende *wie* du best,
Mer war du sels en wetic niet.
Du sies twee wege, als oest ende west
Ongelijc, deen quaetst, dander best;
Deen geeft bliscap, dander verdriet.
Sich vore di: du best bespiet. [1])
God dinen eygenen wille di liet;
Hi settet al an di te lest;
Ten goeden wege hi di riet.
Wie noyt [2]) met wille danen sciet,
Vant in die helle sinen nest.

19.

Die worstelt ende boven geet
Prijstmen, noch meer die op steet
Onder den sterken ende boven blijft. [3])
Du sproncs van boven in dit leet;
Sprinct weder op: hets di gereet,
Op dat goet wille an di beclijft;
Verhale dine scade, eer die [4]) verstijft
Dijn vlocht, ochtu blijft verkeytijft.
Lase! hoe dit dijn herte [5]) ontfeet!
Eest dat dijn spronc niet op en clijft, [6])
Du sprincs [7]) hier na, alsoemen [8]) scrijft,
Soe diepe, dat mens gront en [9]) weet.

197. L. *war*.

---

[1]) Z. Aant.
[2]) Vgl. voor *noyt* = „ooit". Tijdschr. 5, 242.
[3]) Vgl. voor den aan deze vertaling ten grondslag liggenden Ofr. tekst de aant. van prof. VAN HAMEL op Mis. 17.
[4]) Het woord is in 't hs. zeer onduidelijk.
[5]) *herte* is vrij wel onleesbaar in het hs., dat hier sterk afgesleten is.
[6]) *clijft* is in het hs. bijna onleesbaar.
[7]) Van dit woord is in het hs. de vierde letter onleesbaar geworden, maar voor eene *a* (van SERRURE's lezing *sprancs*) is er geene ruimte.
[8]) Tusschen *alsoemen* en *scrijft* heeft het ms. een gat. S.'s *ons* berust op willekeur.
[9]) Van deze twee woorden zijn in het ms. nog alleen *gr* . . . . . *n* duidelijk te lezen.

20.

Mensche, verstant, [1]) hore na mi:
Wie du wars, dat seggic di;
Mi es leet, dat ics gewagen moet,
Want daers so vele scanden bi.
Hoeverdege, proef dit dan: o wi!
Dijn behagel lijf, dijn vleesch, dijn bloet
Nam sijn begen wt armer vloet.
Sprakic vorder, en ware niet goet;
Andi willic dat tgronden si;
Du proefs den sen, bestu vroet.
Settestu dit wel in dinen moet,
So bleefstu meneger sonden vri.

21.

Mensche, wie bestu, dat ane hore:
Bestu niet een sac vol van gore,
Die dagelijcs sleic wilt sijn gemeten,
Nu ydel, dan weder vol *nu* core?
Dune *heefs* niet in maten *behore*:
Du *deens*, heefstu te vele geten,
Ende crieps, heefstu te cleine ontbeten.
Dijnre maten es di al vergeten,
Want oncuuscheit art di an van ore.
En es dinc so reine, wiltuut weten,
Dat di genaect of heefs beseten,
En werdt ontreynt; anesich dit, dore.

22.

Wattu salt, mensche, na dit leven
Sijn, willic di te kinnen geven:

228. SERRURE las onjuist *wilic*.
235. L. *na*. Z. Aant.
236. L. *leefs* en *na behore*. Z. Aant.
237. L. *weens* (Mnl. Wdb. i. v. *denen*).

---

[1]) *verstant* is niet meer leesbaar in het hs.; *ende* (S.'s lezing) ontbreekt aldaar.

Spise der worme onder derde;
Dijn vleesch, dat cierlijc es verheven,
Daer menege weelde an es bedreven,
Sal sijn gekeert in groter onwerde.
Als die doot comt met haren swerde,
Die siele sceedt wt slijfs *gewerde*,
Dan geetd an tsuchten ende an dbeven
Tfleesch, dat sijns willen noede ontberde;
Heefstu gedaen so wat begerde,
Du moetster iammerlijc om sneven.

23.

Heefstu mi mensche, wel verstaen,
Du kins, dat di hebben gedaen
Adaem ende Yeve groet verlies.
Sintu in noede best bevaen,
Pijndi, hoe du moges wederstaen.
God heeft di hermaect bi dies
Den sterken bant na onsen kies,
Die wt gehorsamheiden wies,
Daer Adaem iegen was gegaen.
Nu ne maecti nemmeer so ries,
Dattu gehorsamheit verlies,
Want si can alle smetten dwaen.

24.

Dat wi Gods hulde niet en behouden,
Comt al bi onser traecheit scouden.
Sijn dienst es licht; ia make wi moete, [1])
Dat wi onse werc daer in vouden, [2])
Hi weecht ons, daer wi wesen souden
Ende sent bliscap ons te gemoete.

246. SERRURE las verkeerdelijk *wormen*. **251.** L. *geverde*. Z. Aant.
254. SERRURE las onjuist *heeftstu*.

---

[1]) D. i. „vertragen wij".
[2]) Vgl. voor deze constructie met *in* beneden vs. 291.

Sijn reyne gebode sijn so soete,
Si geven alles doegens boete.
Op dit mogen wi ons verbouden:
Valle wi mids sonden groete, [1])
God set ons weder op onse voete
Ongequetst ende *hem vergouden.*

25.

Die met doegene es verladen,
Wilt hi keren ter Gods genaden,
God sent hem troest, die wel can sachten
Ende tempereren sijn verdriet met staden,
So dat hijt lichter dreecht. Dus daden
Die martelaren, die hare gedachten
Nietne keerden, te wat noede sise brachten
Dondadege, diere moert ane wrachten.
Al mochtmen hare live scaden,
Tgeloeve bleef in vrayer wachten;
Sine wouden op die doot niet achten,
Mer in Gods dienste hare wesen gaden. [2])

26.

Die Gode hebben van herten wert,
In hen en mach niet sijn verwert [3])
Tfier, dat wt caritaten ruert.
Noet, honger, *coude*, dorst dan deert
Hem, want God te sine begert

279. Te lezen (?) *van ser gehouden*. Z. Aant.
294. SERRURE las verkeerdelijk *caritate*.
295. Schrap *coude* naar Mis. 24, 4:
Viegne poverte, sois et fains,
296. SERRURE las onjuist *hen*.

---

[1]) Voor *groete* = „aanval" z. Mnl. Wdb.
[2]) Zie voor de verklaring van dit ww. Mnl. Wdb. 2, 864.
[3]) Zie voor de verklaring van dit deelw. Tijdschr. 1, 249 vlg.

Gheselle, daer hem therte puert.
Sent ons swaerheit in tsalege vuert,
Soe eest beter, hoe soet besuert
Dat men der weldecheit ontbert,
Dan salecheit es geavontuert,
Ende doegen mint, daer God bi duert,
Dan weldech varen henderwert.

27.

O wach! ende wat hadde hi gewonnen,
Dies tgoet al ware onder der sonnen
Ende dan die siele niet *behielde.*
Die goede Laureis was des versonnen:
Hi lach met vieregen bloede beronnen
Op den roestre in ongewilde;
Alse *dier der* martielien niene *scilde*
Den tyran vraechde hi, ochte hi wilde
Eten sijns vleeschs: het ware begonnen
Dorbraden [1]), want *het* van den beenne vilde.
Dies was hi hier te *toegene* milde,
Dies hem God soude sijn rike geonnen.

28.

Wat scrijft men vanden goeden man
Vincente, die Daciane verwan,
Daer hi vore hem leet swaren torment?
Hi lach op den roester van
Ysere, daer hem dbloet afran
Ende tsmout recht als van hersten;
Het was invierech al ontrent.

306. L. *behilde.* 309. Serrure las onjuist *roestere.*
310. L. *die dor* en *stilde.* Z. Aant.
313. L. *hijt.* Bij Serrure verkeerdelijk *beenen.* 314. L. *doegene.* Z. Aant.
321. Z. Aant.

[1]) Vgl. voor de verklaring van deze plaats Mnl. Wdb. 2, 316.

Hem en *ruerde hi* noyt en twent,
Mer sinen scepper hi te loven began.
Hi temperde wel dat instrument,
Dat hi voer Gode heeft oeyt sent
Ghespeelt ende spelen sal voertan.

29.

Si, die weec sijn ende alte trage,
Merken, hoe die Gods vriende hare daghe
Ontfunct waren in caritaten.
Die sente Andriese, sente Stevene sage,
Welke tormente ende welke plage
Si doechden, mochten hen gerne gematen.
Drie daghe hinc deen ant cruce *verhaten*
Ende predecte elken te baten;
Dander bat Gode sonder clage,
Dat hi hen die sonden wilde verlaten,
Diene steinden, *of arch* besaten:
Sine wisten watter ane gelage.

30.

Meesters warent van goeder scolen;
Hare woert, hare daet, hoe sijt bequolen,
Verlichten die heilige kerke.
Alse wise tonge slaet in dolen,
Doet hare woerde met logenen *solen*,
Elc volc *begertse* inden werke.
Dat brinct menege siele in swerke.
Woerde sonder daet, wt leecken, wt clerke,
Dienen gelijc den scoen sonder solen,
Want si staen buten hantgemerke.[1])

323. L. *ruerdet.* Z. Aant.
334. L. *verwaten.* 336. S. onjuist *God.* 338. L. *onsachte.* Z. Aant.
344. L. *Dat* en *scolen.* Z. Aant. 345. L. *Alt* en *begectse.* Z. Aant.

---

[1]) Zie voor de verklaring dezer uitdrukking Mnl. Wdb. i. v. *hantgemerke.*

Met enen vlogele mach qualike stercke
Vlocht vogel doen, dits onverholen.

31.

Wat vrochte mach dragen lant verspaect?
Die sondecht ende sermone maect
Vandat een ander sonde iaecht,
Wat achtmen sijns? Want hi es naect
Van doechden, daer sijn ere in laect.
Hi sal eer doen, dat Gode behaecht,
Eer hi den sondere meer *versaect.*
Sijn goede werke ane hem bedaecht,
So wert sijn woert na recht gesmaect.
Met redenen hi versmaedheit draecht,
Die meester, die *sijn* woert *laecht*,
Es hi van daden ongeraect.

32.

Qualec prisic des meesters dingen,
Die hem wilt met welden mingen
Ende hetet enen anderen dragen rouwe;
Hi scuwet den wech van siere leringen
Ende wijst den swaren pat, den ingen
Ons te gane; dits geen trouwe.
Hi peist: eer *gin* ic, daer ic cnouwe
Iet leckers ocht ane sage ene vrouwe,
Die ic te valle mochte bringen,
Dan te doene dat men scouwe. [1])
Elc dus volcht des viants bouwe, [2])
Die hem noch swaren sanc sal singen.

358. L. *versaecht.* 362. L. *fijne* en *saecht.* Z. Aant.
370. Lees *ging* (Versl. bl. 177, afdr. bl. 25).
375. Bij SERRURE onjuist *nog.*

---

[1]) Van *scouwe* is in het hs. de *c* niet duidelijk, maar er kan toch moeilijk iets anders gestaan hebben.

[2]) Vgl. voor dit woord Mnl. Wdb. i. v.

33.

Wat wondere eest, al geloeft men twent
Ochte lettel goet die predect, sent
Die vasten hiet ende selve es sat
Van spisen, die hi lecker kent,
Van claren wine, die saechte rent
Dor sine kele? Voert hiet hi dat,
Te makene hert onse bedde stat,
Ende de sine es saechte; dus vliet hi wat
Hi raedt; ons waent hi maken blent.
Vent hijt dus goet hier, ginder bat,
(Hine proeve tiersten tswerte gewat)
So staet sijn seil te wensche in went. [1])

34.

Die werelt wert bi haren scouden
Bederft, die ons berechten souden;
Si leggen ons poente wel te voren,
Die si selve lettel houden,
Want *hare* gescrifte glose vouden
Na hare gevoech, niet na behoren.
Die onse bliscap niet en willecoren,
Leidense selve biden oren;
Dat sietmen wel. Fi derre *wisouden*!
Die sculdech sijn, dat si ondaet scoren,
Dat sijn die, die alle doecht versmoren;
Dits alte nauwe Gode vergouden. [2])

392. L. ***si harre.*** **Z. Aant.** **396. L.** ***wiser ouden.*** **Z. Aant.**
399. SERRURE las verkeerdelijk ***God.***

---

[1]) **Versta: „Heeft hij het op deze wijze hier (op aarde) goed, daar (hiernamaals) nog beter, dan gaat het hem, tenzij hij onmiddellijk in de hel geworpen worde, voor den wind." Voor de beteekenis van *gewat* zie Mnl. Wdb. i. v.**

[2]) **Versta: „zoo te handelen is kwalijk zijne plichten tegenover God waarnemen."**

35.

Dit en seggic niet bi selken saken,
Dat ic mi mach onsculdech maken,
Om dat ic lachtere iemens gebreke.
Wie dat wel seget, men volge der spraken,
Al sagemen oec in sonden blaken,
Want men minct wel lose treken
In doecht [1]. Hoert, wat ic daertoe sal spreken:
God, die wert es dat hem elc weke,
Sal dat te scedene wel geraken,
Want sijn ordeel strijct rechten streke,
Ende den mensche hi nemmermeer besweke,
Minde hi Gode ende wilde arch messaken.

36.

Hi die recht elken willecoert,
Die doecht, arch loent, nadat behoert,
Ende negeenen mensche onrecht en doet,
Want hi in tfolc meester *behoert*,
Sijn si gerechtech ocht verdoert,
Loent hi tweevout, eest quaet of goet,
Ia dobbele crone of dobbele gloet.
Cleine troest eest mi, dies benic vroet,
Dat mijn meester .ij. pinen cort
Ende ic dan ene becoren moet.
Wach sijns, die inder *meester* gloet stoet!
Sine bluscht niet, mer pijnt altoes voert.

37.

Hi, die es overste ende here
Van alre dinc, leert ons ene leere,
Dat wi den meester niet en versmaden, [2]

415. L. *Vant* en *gehoert*. Z. Aant. **422.** L. *menster*. Z. Aant.

---

[1] Z. Aant.
[2] Z. Aant.

Die predect, ruert hi die Gods eere.
Al sijn sine werke buten keere,
Volge wi den woerden, niet den daden.
Ochte hi met sonden es beladen,
Wat mach dat den sermoene scaden,
Dat ter doechtwert raedt even seere.
Men sal den sotten meester gaden
Metten ossen, die dlant besaden,
Dies bate en hebben nemmermeere.

38.

Meester, die quaet doet ende wel seecht,
Es, mensche, dijn osse, want hi dreecht
Dyoc tuwen boef, mer vore hem niet.
Dine nutscap *te* winne pleegt
Mids menegen woerde, datse weegt
In wisene, dat men archeit vliet.
Ocht hi dan qualeke voer hem siet
Ende selve na sine woerde niet en tiet,
Hets recht, dat daer sine scade ane leegt.
Al siestune springen in den vliet,
En volge hem niet, mer doe dat hi di riet,
Ochtu blijfs van Gods rike ontweegt.

39.

Die Gode ontsprinct, hi vindt o wach!
Den armsten troest die wesen mach.
Sijn spronc gelijct den *groeyenden* boem,
Diemen noyt vrocht bringen en sach, [1]
Dats die werelt, die dies oeyt plach:

429. Bij SERRURE onjuist *volgen*. 439. L. *hi te*.
450. L. *groenenden* naar Mis. 37, 3 en 4:
arbres brehains
Ki *verdoie* en fuelle sans fruit,

[1] Z. Aant.

Si toent *vrient ic ben* moye ende oem;
Dits al gedroch, sine heves goem;
Wat si geloeft, dannes mer droem.
Wie hare beraet noyt en ontsach,
Bant si te lest an haren toem
Ende tracken inden helschen doem,
Daer nemmermeer en es verdrach.

40.

Hiervormaels brachtmen altoes
Dien wive, die haren man verloes,
Enen hoet van wilgen groenne geloeft.
Selken hoet, mensche sorgeloes,
Wachstu, ia een arm cleet ende allettel stroes
Vander werelt, alse du legts *thoet.*
Si nam di naect, *nacomt* si ende roeft
Di alles, *verstaens*, du best verdoeft.
Der werelt gave es alte loes;
Hijs salech, die hem van hare cloeft.
God geeft hem, opdat hijs geloeft,
Die rijcste crone, die noyt man coes.

41.

Antwert, mensche, ic wille di kinnen:
Si twee dier dochtere sere minnen;
Des eens goet es erve, *dander* have;
Welc van tween wildi ghewinnen?
Bepeyst *du*, wies wiltu beginnen.
Erfnesse dat en nemt niet ave,
Mer havelec goet dwaest gelijc den cave;
Dits ene ongedeilde gave.
Hier proeftmen, heefstu wijsheit binnen:

453. L. *hare vrient*, *ia bet.* Z. Aant.
463, 464. Lees ter wille van de maat:
Selken hoet *wachstu*, mensche sorgeloes,
Ia een arm cleet ende allettel stroes
465. L. *thoeft.* 466. L. *na comt.* Z. Aant. 467. L. *verstant.*
474. L. *dsander.* 476. L. *di* (Mnl. Wdb. op *bepensen*).

Die een es keyser, dander slave;
Laetstu den cepter ende vaes ten stave,
Wie saldi clagen? In caent versinnen.

42.

Du, die wijs bes ende merken sout,
Den sin van desen .ij. onthout:
Deen es de werelt, dander God.
De werelt heeft in hare gewout
Dit wandel goet, scat, selver, gout.
Dan ruert Gods erve niet een not: [1]
Sine grote rijcheit, sijn gebot
Es sonder verganc; ansich dit, sot;
Ghef Gode dijn siele, betale dine scout,
Dese werelt en es mer een spot.
Sich Gods palais, sich sduvels cot,
Kyes, daer du ewelec in bliven wout.

43.

Vanden riken man bescreef
Lucas, hoe dat hi rijcheit dreef
Ende in groter weldecheiden at
Ghewafleerde sopten ende in wreef, [2]
Wat hem bequam, wat hem gereef, [3]
Alse die indertijt sijn vuele vat
En waende niet gemaken sat.
Ach! wat ees siere sielen te bat,
Die uter wijsheit Gods becleef?
Swarlec gout hare die werelt dat,
Dat sise verleidde in thelsche gat,
Dar noyt siele ongepijnt en bleef.

506. L. *Dar*. Z. Aant.

---

[1] Versta: „dat (die vergankelijkheid) geldt niet in 't minst voor G. e.".
[2] Z. voor de verklaring van dit vers Mnl. Wdb. i. v. *inwriven*. Is *sopten* hier lapsus voor *soppen*? Aan prof. VERDAM is, naar hij mij welwillend meedeelde, geene andere plaats met een vorm op *-te* bekend.
[3] Vgl. voor dit sterk praeter. Mnl. Sprk. § 167 *opm.*

44.

Hets recht, dat hem die helle wreet
Met harre felre wraken sleet,
Den gieregen tyrant, den quaden hont,
Die Lasaruse was ongereet
Iet lafenessen, dar hi ontbeet.
Hore herwert, proeft desen gront,
Gulsege siele, leckere mont,
Daer soberheit noyt in en stont.
Fi dijns! laet di dit wesen leet,
Ocht God wreket in corter stont;
Want om dies die tyrant al verslont,
Heeft hi een stinckende bat ende heet.

45.

Wach, hoe ontekent ende hoe swart
Es dese tyrant nu, die so hart
Den armen Lasaruse was!
Ter porten claterde hi sijn bart [1])
Ende riep, dat hem die kele smart: [2])
„Ghef broet, mi honghert boven pas.”
Men sant hem niet dan hontgebas;
Sinen hongher daer niemen en genas,
Noch enen voet te hem wert tart.
Nu es sine rijcheit mer gedwas,
Die dus tgemeyne goet in las,
Want hem rout, dat hi ye gewart.

46.

Here es die catijf gescofiert,
Die hem so grotelec hadde geciert

512. L. *Ter*. 532. L. *herde* (Versl. bl. 177, afdr. bl. 25).

---

[1]) Z. Mnl. Wdb. op *clateren*.
[2]) Z. voor dit sterk praet. Mnl. Sprk. § 148. [De vorm is zonder twijfel als rijmwoord op gelijke lijn te stellen met bovenstaand *gereef* (vs. 500), niet als de rest van een vroegere st. vervoeging te beschouwen. V. H.]

Met haven, die hi qualike nam.
God heeftene verre van hem gestiert.
Hi hadde den armen tgoet verdiert;
Dies wederseide hem Abraham
Den dropel, dat bi redenen quam.
Wach! sine hitte en *wert* niet lam,
Ware hi vol waters gevisiert,
Want die gloet es so vreesam;
Oec sijn hem die viande gram.
Dus es hi swarlec geantiert.

47.

O rike, anesich dinen armen fijn!
Ter quader tijt waest *tgoet* ye dijn
Ende dien tresoer, dien du vercreechs.
God ordeelt di, dats wel in scijn;
Hi wrect over den groten wijn,
Dien du dore dine kele seechs.
Verdoemt du inden tormente leechs,
Om dattu vore Lazaruse sweechs
Ende niet en stoppes den hongher sijn,
Ende *ginc* ellendech wech sijns weechs.
Den berrenden dorst, dien du nu dreechs,
En *bluschste* niet, droncstu den Rijn.

48.

Nu hoert na mi, ghi lecker kelen,
Hoedt u van overtullegen velen,
Die uwen God maect van uwen buken.
Hine bat den dropel om geen spelen
Lazaruse, dien hi hadde sien quelen
Ter porten, die hi dede *sluten*.

539. L. *werde* in verband met *ware* van 540.
545. L. *goet*. 551. Bij Serrure onjuist *Lasaruse*. 553. L. *hi ginc*.
555. Waarschijnlijk te lezen *bluschstu* naar Mis. 45, 11:
Ten soif n'*estankeroies* pas
561. L. *luken* om het rijm.

Wach hoene nu die vlammen ruken! [1]
Hine mach geenre welden meer gebruken.
Her [2]) leckernie, dus canstu stelen
Hare welvaert, die vore di ontpluken
Den mont ende der maten ontuken.
Hets *di quaet* enege dinc bevelen.

49.

Ene smette dreecht hi van dorpernien,
Die hem voeghet ter leckernien,
Want die sonde es al tonreyne.
Men swige der sonden, wilmens lien:
Buuc half sat sal bat bedien
Dan vol. In gesonden alleine
Dese vertuut en es niet cleine;
Oec en heeft soberheit negeyne
Onvriende [3], men weet hare wies tien;
Mer de gulsege, die ic meine
Ende dien die vrecheit ruert te beine,
Heeft lettel vriende in siere partien.

50.

In overdade was dese gevoedt,
Ende Lazarus siec, vermoedt,
In breken *siec*, want hi was *arm*.
Nu es die dinc anders *verhoedt*:

567. L. *quaet di.*
576. L. om de maat *Onvrient.* 582. L. *seer* en *erm.* Z. Aant.
583. L. *gevroedt* met voorgeplaatste komma. De lezing van 't hs. geeft geen zin.

---

[1] Versta: „hem aanraken op de wijze van iemand, die ergens aan ruikt."
[2] Z. Aant.
[3] Men versta de vss. 571—576: „Om nog van de gulzigheid als zonde te zwijgen, wanneer men het eerlijk erkennen wil, ('t is niet te loochenen, dat) een half verzadigde buik gezonder is dan een volle. Met betrekking tot de gezondheid op zich zelf is deze deugd (de matigheid) (alreede) niet van geringe beteekenis; (maar) daarenboven heeft de matige geene vijanden enz." Zie voorts Aant.

Elc vint nu, dat hi heeft gebroedt;
Die arme es blide in Abrahams *arm*
Daer boven in themelsche geherm;
Ende die rike hevet so werm
Int vier, dat niemene en verhoedt;
Hem en helpt bert, scadue no scerm.
Hi goet voermaels dor sinen derm,
Dat bleven ware, hadde hi ghevroedt.

51.

Wel was die man in groet delijt,
Mer sere verwandelde hem die tijt,
Doen hi den dropel waters iesch.
„Swijch, sone, du bes vermaledijt,"
Sprac Abraham, „dats om den nijt,
„Die Lazarus ane di gevriesch:
„Ellendech op den herden driesch
„Daer waest dat hi sine sonden [1]) wiesch;
„Ende du viels iegen Gode in strijt,
„Blijf daer in des viants gebriesch."
God kinnet al, eest walsch, eest vriesch;
Hi es gerecht, dus ordeelt hijt.

52.

Met selker maten, Jhesus seecht,
Als elc anderen te metene pleecht,
Sal hi ons meten, want hijt trecht prijst.
Dat es een woert, hoe dat ons weecht,
Daer God geen archeit in en dreecht. [2])
Proeft, want hi hoeveschelec bewijst,
Dat smenschen scout es, daelt hi of rijst.
Hi werdt genoedt [3]), die darme spijst,

585. L. *erm*.

---

[1]) Z. Aant.
[2]) Vgl. Mis. 50, 5: Il n'i a point de soupresure;
[3]) Z. Aant.

Ende die wel doet, in doecht *geseedt*;
Mer van quaet doene niemen *en wijst.*
Mensche, God wilt, dattu selve sijst
Doemere van dat andi leecht.

53.

Dit bispel mach huut ende haer
Den riken crempen doen in vaer,
Mer en bevreest den armen twent.
Wel heeft die rike tgoet te caer,
Diet nutten mach ommenech iaer
Ende swarlec geldet inden torment;
Mer die arme, diemen niet en *kint*,
Als men hem smadelec op rent,
Verdreecht hijt wel, so es God aldaer.
Dien hi ene hemelsche crone ane sent
Ende den riken, in doechden verblendt, [1]
Wijst God ter hellen *oppebaer.*

54.

In dewangelie, die niet en verkeert,
Dies doecht ane ons soude sijn gemeert,
Waren bescreven dese waert. [2]
Hijs saechte gecastijt, geleert,
Die scuwet, dat een ander bereert.
Spise, die de nature bespaert, [3]
Goet raet, diemen stect achter waert,

612. L. *geseecht.* Z. Aant.
613. De lezing *en wijst* komt mij verdacht voor; doch eene conjectuur, die waarschijnlijk zou mogen heeten, kan ik niet voorslaan.
620. SERRURE las hier *om menech.* Z. Aant.
622. L. *kent.* 627. L. *oppenbaer.*

---

1) Versta: „in voorspoed verblind" en vgl. voor deze beteekenis van *doechden* Mnl. Wdb. 2, 265.
2) Z. Aant.
3) Zie voor de verklaring van dezen regel Mnl. Wdb. i. v. *besperren.*

Dese twee sijn beide op quade vaert.
Doecht gerne horen ende dan *versceert*
Tesine, so datmen weldoen spaert,
Dat trect den mensche an bosen art,
Bi wien hi ewelec blijft onteert.

55.

Dattu bids Gode es te vergeefs,
Diet tsgoets te vele an di heefs,
Dat God in tgemeine strect
Alden volke, dattu verkeefs
Ende metten haren in weelde leefs.
Alse de arme te di wert trect
Om broet of om daer hi hem mede dect,
Ghehelpt hem vloechs, dies hem gebrect;
En sorge voor breke kints no neefs. [1])
Gereede [2]) aelmoesene Gode wect
Ende tweevout dient; mer sijs bevlect
De ongereede, al warse eens greefs. [1])

56.

Beraedt di bat, quaet sot verdoert:
Waenstu, dat di God willecoert
Allene al tgoet om dijn gemac,
Dat alden volke toebehoert?
Dijn solre es vol corens gesmoert,
Ende in dijns evenkerstens sac,
Die oyt in laste van [3]) kinderen stac,
En es noch coren noch gebac

636. L. *verkeert*. 641. L. *die.*

---

[1]) Vgl. voor dezen ten behoeve van 't rijm gebezigden genitief Mnl. Sprk. § 282.
[2]) Z. Aant.
[3]) Hs. *van van*. Het tweede is rood doorgestreept, nadat er reeds twee stippen onder gezet waren.

Ende leegt ende swelt [1]); dits niet dan moert.
Vore Gode, die oyt swarlec wrac,
Antwertstu noch [2]), want hijt vore sprac;
Ende dies en *wertstuus* niet verstoert?

57.

Wi souden nacht ende dach voresien
Van goede, dat wi an ons tien,
Dat ons tere ware gemingt
Met maten, dat wijs mochten gien
Vore Gode, die ons noch van dien
Anspreken sal *waer*, als hi dingt
In dordeel. Wie daer doncker bringt
Sijn feit, vloechs van hem verlingt.
Dies en mach paus no prince ontvlien,
Want God daer menst vordeels gehingt
Den rijcsten, dien hier vrecheit dwingt;
Negeen crom en mach vore hem geschien.

58.

Een gierech man, hert ende ruut,
Was teenre stont, die sijn deduut
Algader leide an goet, an gelt;
Hine achte niet, dat naecter huut
Derme maecten groet geluut;
Hi vergat Gods ende siere gewelt.
Eens droemde hem ende sach aen een velt
Tscoenste perc, met muren omstelt,
Dat noyt man sach, ende tscoenste fruut.

663. L. *wertstu*. 669. Lees *twaren*. Het woord *waer* is hier noch als adverb., noch als adject. te verklaren.
680. Bij SERRURE onjuist *maecte*.

---

[1]) Vgl. voor dit *swelt* Taalb. 5, 48 vlgg. en 6, 91. Voor de weglating van 't pron. bij *leegt ende swelt* z. Vondel-gr. § 202.
[2]) Vgl. Mis. 54, 11:

Tu rendras raison au grant maistre

Derwert heeft hi hem versnelt
Ende waender in. Het wert bevelt:
Die dore was toe; dus bleef hiere wt.

59.

Hine mochte niet in ende hi ontfinc
Van hongere na een hert ontsinc
Om tscoenne fruut, dat hi daer sach.
Hi claterde der doren rinc.
Te lest quam een, die hem ontfinc,
Vriendelec ende seide hem: „o wach!
„In hebbe der scoenre vrocht, in mach
„Van hongere volleven den dach;
„Nu geffer mi, vrient, ende bedinc,
„Dat de doot es te swaren slach."
Dander sprac: „doeds mi verdrach,
„In daedt om geen ertsche dinc."

60.

De bogartman sprac: „vrient, dat verstant,
„Ic moet wachten met noedeger hant
„Den inganc ane den bogaert,
„Want noyt man scoenre vrocht en vant.
„Wijs volc, dat sit in ander lant,
„Heeft hier binnen geplant *gespaert*;
„*Niene* vinder elre so vermaert.

690. Bij SERRURE onjuist *tscoene*.
693. L. *Ende vriendelec seidi*. Vgl. Mis. 57, 7:
Douchement li pria et dist:
695. SERRURE las onjuist *vollenen*. Zie ook Versl. bl. 177, afdr. bl. 25.
698. Bij SERRURE staat als drukfout *spac*.
701. SERRURE las onjuist *moedeger*. Vgl. Mis. 58, 2 en 3:
Il me covient *destroitement*
Garder de chest vergier l'entrée.
Gelijk men weet, beteekent *noedech* „gierig, karig".
705. L. *ongespaert*. Z. Aant. 706. L. *Menne*.

„Van spisen sonder in desen pant [1])
„Ende niemen en weet werwaert,
„Dan selen si comen *in* den aert
„Hier nemen, wierre hem iegen spant.

61.

„Sonder orlof geen cnecht en sal
„Sijns heren goet, eest groet eest smal,
„Ontkeren, diet in hoeden heeft.
„Dus moetic des fruuts getal
„Wel wachten, sint ment mi beval.
„In gaefs geennen man, die leeft,
„Dan hem, diement van rechte geeft.
„Mer stoede hier suwes iet, *dat bedeeft*
„*Hoe* ghi woudt. Wat helpt groet gescal?
Ghine bites, dat ghiere doot om bleeft."
Hi, die dus lach in droeme *versteeft*,
Ontspranc ende dus verloes hijt al.

62.

Die man besochte sinen sin
Te gronde, dat hi wert daer in
Van wondere mat ende verveert oec.
Als hi ane sach dinde ende dbegin
Sijns hongers, prijsdi hem te min,
*Dat*men den bogaert vore hem loec.

709. L. *ende* en vat *den aert* op als „de veldvruchten". Bij behoud der lezing van 't hs. en opvatting van *den aert* als „het land" zou *nemen* in vs. 710 zonder object staan.

718 en 719. L. *dan becleeft U*, *soe*. Z. Aant.

721. Of deze lezing in orde is, betwijfel ik. Maar wat heeft er oorspronkelijk gestaan?

722. SERRURE las onjuist *dies*.

728. L. *Ende dat*men. Z. Aant.

---

[1]) Z. Aant.

Hi sprac te hemselven: „vuele goec,
„Mijn sin, die oyt na vrecheit roec,
„Heeft mi benomen groet gewin;
„Ende derme volc, dat vore mi doec,
„Daer noyt mijn hant vore en ontploec
„In doechden; dies ic targher bin."

63.

Alse hi de scoenheit vore ogen hilt
Dies bogaerts, scout hi sijn herte wilt
Ende heeft sijn ongeval geclaecht:
„Vroet volc eest, dat dus wilt
„Vorsienech sijn ende met gewilt
„In selc vergier sijn vordeel iaecht;
„Want wiere in deilt, blijft onversaecht.
„Hare voerraet mi wel behaecht.
„In werde nemmermeer gestilt,
„In hebbere boem in, die vrocht draecht,
„Wanneer mi noet of anxt bedaecht,
„Dat ic daer vonde minen scilt."

64.

Wel heeft die goede man bediedt
Sbogaerds woert, dienne wederniedt
Sere hadde. Ende verwermt
Nu roept hi: „God, die mi beriedt
„Den droem, genade, *och* gijt gebiedt!
„Archeit heeft soe in mi gehermt,
„Dat ic van *gisteren* ben *verwermt*.
„Ay haddic al mijn leven gekermt
„Vore tparc, en hadde mi gediedt.
„Nu proevic, Here, mijns ontfermt,
„Dat elc sal na sinen termt,
„Si goet, si quaet, na recht sijn gemiedt.

729. SERRURE las onjuist *goet*.
748. L. *Sbogaerdmans* (Mnl. Wdb. 1, 1363).
751. L. *ocht*. 753. L. *giften* en *verermt*. Z. Aant.

65.

„Ay God," seit hi, „niet en gedinct
„Der sonden, die mi vore u minct.
„Ic was met gierecheiden geëent
„Ende wrachtere bi, die vore u stinct,
„Want *siden* menegen an hare winct,
„Dat namaels sine siele beweent.
„Van dien, dat ghi mi hebt verleent,
„Om dat mi werden mochte ontleent,
„*Ende* werdt tuwer eren niet gescinct.
„Eest dat gi mi tordeelne meent
„Hier na, daer *nu* vore vereendt,
„In werde inden tormente gesinct.

66. [1])

Elc mensche sie wel, wat hi doe,
Want God en *trachem* noyt toe
Aelmoesene, daer sonde in mingde.
Die wolle mingde in vlas, in stroe,
Maecte den gewande quade vloe.
Wach hem, die in hem noyt [2]) dringde
Dleven, dat Gode de siele onttingde!
Betert, dies pleget, om die lingde [3])
Van hem, die wrake tongeroe. [4])
Proeft: noyt aelmoesene en verstringde [5])
Aflaet, hoe lude hoe stille *clingde*,
Ute bloedeger hant; nu verstaet hoe:

763. L. *si den.*
767. L. *En* (reeds stilzwijgend door SERRURE verbeterd).
769. L. *mi.* 772. L. *trac hem.* 781. L. *si clingde.*

[1]) Tusschen deze en de voorafgaande strophe ontbreekt de vertaling van Mis. str. 64—67.

[2]) Voor dit *noyt* = „ooit" vgl. Tijdschr. 5, 241.

[3]) Voor dit gebruik van *lingde* = „verwijdering" vgl. men *lingen* = „zich verwijderen" in vs. 671.

[4]) Quid? Of is de lezing bedorven?

[5]) Z. Aant.

67.

Want bloedecheit heet, die anderen haet;
Hantbloedech heet, die niemen en laet; [1]
Hantbloedech heet verrader, dief;
Hantbloedech heet, die hoeverde raedt; [2]
Hantbloedech, wie dat roeven *badt*;
Hantbloedech wroegher, iemens gerief; [3]
Hantbloedech in der lecker brief;
Hantbloedech, die oeyt logene hief;
Hantbloedech putier, die niet en maedt;
Hantbloedech persemeers gerief;
Hantbloedech valsche orcunde onlief;
Hantbloedech, daer *gedreych* in vaedt.

68.

Hantbloedech hebben si alle dese,
Want Gods *recht* tuucht, dat *si* wese,
Dat hise bloedech wille noemen.
Hoe ic verradere ochte roevere prese,
Hare bloedege name *hare* niet ontrese,
Diet volc hier geesselen ende doemen,

783—795. L. *Hant bloedech.* Z. Aant.
783—786. L. *heeft.* Z. Aant.
787. L. *baedt* (Mnl. Wdb. 3, 112). Vgl. Mis. 69, 5 (varr.):
Main sanglente a hom *ravineus*,
789. L. *die staet in.* Voor de uitdrukking *in enen brief staen* z. Mnl. Wdb. 1, 1438.
794. L. *gedroch* naar Mis. 69, 12:
Main sanglente a hom *engignous.*
796 en 797. L. *scricht*, *so* en *Dar.* Vgl. Mis. 70, 2 en 3:
Car sainte *ecriture le* dit,
Ki homes de sanc les apele.
799. L. *hen.*

---

[1]) Vgl. Mis. 69, 2 (varr.):
Main sanglente a hom envieus (rancuneus),

[2]) Vgl. Mis. 69, 4:
Main sanglente a hom orguellous,

[3]) Z. Aant.

Nement *hier* ende *gevent* hen somen,
Quaet spreken, liegen omme roemen
(Dit trect al in die bloedege pese),
Maechdoem roeven ende volgen keesdoeme.
Bloedege oge traen helpt geen broemen. [1]
Wies niet en geloeft, *nemt scrijf* ende lese.

69.

Doet hoeftsonde man of kint,
Hi heet bloedech; als hijt versint,
Na recht es hem den name geleit;
Soe vele quaets steet op *haren*, *tint*,
Want si die glotternie mint
Niet dan bloet ende vleesch, na waerheit.
Die hem oec met luxurien meyt,
Verget Gods ende siere salecheit,
Eren, redenen, trouwen oec sint.
Tvleesch heeft soe grote mogentheit,
Dat sinen wille al doet ende seit;
Soe es geenre sielen scout bekint.

70.

O wach ghi leckers, die vleesch ende bloet
Meer ontsiet ende diet al verdoet
Ende uwen buke schijnt soe vrient!
Ghi gierege, u steet de moet
Na dit verganclijc ertsche goet;

801. L. *herte* en *geweide*. Vgl. Mis. 70, 8:
Le *cuer* li trait et le *boele*?

V. H.

806. L. *nemet scrift*.
810 en 811. L.: Soe vele quaets steet op *hare*, *kint*,
Die glotternie, *want si* mint
812. Bij SERRURE onjuist *en* en *naer*.

---

[1] Vgl. Mnl. Wdb. i. v. *broemen*.

Hoe wel dat ghi den vleessche dient!
Waerdi *eneger* sielen vrient,
Diert deren mochte, ghi ontspient
Teer u ondaet ende socht oetmoet.
Neen, u verblende herten vlient.
Doch *doet* dus sonde onsient,
Wat gi geeft es iegen spoet.

71.

Vore Gode en wert noyt wilsam
Noch ter werelt gichte, die quam
Van eere onbequamer hant, die stanc.
Wolf, voer Gode waenstu sijn lam
(Du, die den armen bes *podersam*),
Daer daflaet es ane belanc?
Dijn broet geefstu *ter* Gods *hant*,
Ghi sijt selve in tfiants gemanc.
Ghevenijnde gave noyt en bequam,
Mer dat vrient geeft vrient wel ontfanc;
Ende *Gods* recht sal sijn die danc
Na tsgeens herte, ute wien dat clam.

72.

Caym offerde siere vrochte
Vore Gode, diese qualec mochte.
Abelle was God goedertiere,
Diet reine lam tofferne brochte.
Tgrote ferdeel, dat Caym cnochte,
Versmaedde God, doet quam ten viere.

825. L. *der eweger*. 829. L. *doedi*. SERRURE las onjuist *ontsient*.
835. L. *voedsam*. Z. Aant.
837. L. *te* en *danc* (Mnl. Wdb. i. v. *hant*).
841. L. *sgoeds* = „van weldaden". Vgl. Mis. 73, 11 en 12:
Car cascune *uevre* est meritable
Selon le cuer dont ele naist.
V. H.
848. Bij SERRURE onjuist *te*.

Sine *felle* bedochte maniere
Maecte die Gods vrientscap diere;
Mer Abel vant so wat hi sochte:
Te hemele clam sijn offer sciere.
God wilt, dat men anders payire,
Dan daer men tkint bi sweegen mochte.

73.

Mensche, verstant die redene claer:
God leet dor ons armoede swaer
Ende wert daer toe iammerlike begaedt
Van hen, die hem hadden onmaer.
Bedecs anschijns met slagen swaer
Wert hi gegruet, bespot, versmaedt.
Proeft, wat danke sal sijn gestaedt
Den gruetene, daer selc arch in *baedt.*
Dat vore sie elc moederbaer.
Want wie hem met sonden belaedt,
Hine doet, hine seit, dat Gode gaedt,
Wat hi beedt, hets verloren maer.

74.

Wat goede mach doen of seggen, die
Hem dagelijcs werpt in Gods hatie?
Groet es van Gode die suetecheit,
Die swarlec starf om ons. Besie,
Mensche, God seit: „benic God, wie
Doet mi hier na werdecheit?
Benic here, waer es mine mogentheit?
Benic vader, wie heeft geleit
Minne an mi?" [1]) Proeft, dese drie

849. L. *fel.* Z. Aant.
850. L. *Maectem* (Mnl. Wdb. i. v. *diere*). SERRURE las onjuist *vrienschap.*
856. Bij SERRURE onjuist *door.*
862. L. *vaedt.* Z. Aant.

---

[1]) Vgl. Maleachi 1, 6 (prof. VAN HAMEL op Mis. 76, 6).

Versoect God na gerechtecheit
Ane ons; hier en helpt niet toe geseit:
Wi sijnt ende warent sculdech ie.

75.

Alse God so wilt God sijn gewerdt,
Alse vader met minnen aneverdt,
Alse here ontsien, dat wel betaemt.
Mer nu es onse doen so verhoverdt
Ende es hoverde met ons generdt,
Dat hem onse Here so sere ons scaemt; [1])
Want hoverde heeft des geraemt,
Dat si meest Gods *vriende* ontplaemt:
Si vaert gewapent ende geswerdt
Ende wille Gods viant sijn genaemt;
Si es *stouts* ende die meest Gode blaemt
Ende meest sielen met sonden ert.

76.

Hoverde altoes *naerre* giert;
Si liecht, si roemt, dat si antiert
Meer goeds, dan si heeft ofte *verbiet*.
Si blameert anderen ende *versiert*
Ende prijst hare selven *gemaniert*.
Si borste, quame si, daer *verseit*,
Ochte worddi in *hare nette* geleidt,

878. Bij SERRURE onjuist *wie*. 882. Bij SERRURE verkeerdelijk *ons*.
886. L. *vriendscap*. 889. L. *stoutst*.
891. L. *na ere*, naar Mis. 78, 1: Orguieus est d'*onour* covoitans, Prof. VERDAM las hier *meerre* (Taalk. Bijdr. 1, 259).
893. L. *verbeit* (Versl. bl. 178, afdr. bl. 26).
894. L. *verfiert*, naar Mis. 78, 4: Orguieus est d'autrui *mesprisans*
895. L. *ongemaniert*, naar Mis. 78, 5: Et soi *outre sen pris* prisans.
896 en 897. L. *gise verseit* en *heren ionste*. Z. Aant.

---

[1]) Vgl. Mis. 77, 8 en 9: Ch'est li pekiés dont plus hontous
Est Dieus et plus deshonorés.

Daerbi si bleve verhameidt;
Want si en *wincti* niet, noch *en smeict*
Te waren, die hem ter doget gereidt.
Dat gelijc hare sijn lijf men breidt,
Si heeft onwert, *wat* hare ontiert.

77.

Hoverde, die mi heves onwert,
Dies du cons ochte sierheit *baert*
Ende mi verwits dinen hoegen aert,
Wat sal dus hoegelec gekert?
Al bestu geclommen, gemeert
Dies du in rijcheit *heves* bewaert,
Ende vore di niet en es gespaert,
Rike cledere, scat, scone paert,
Swijch stille ende dwinc dinen *staert,*
Want icken ontsie niet dinen gaert,
Sint dijn grote goet, musaert,
Negene doget en heeft in di geschert.

78.

Trec op den breidel dijns rossijds,
Hoverdege, want du so rijds,
Dat dijn spronc den steenwech loemt; [1])
Beidt, sprect (dat clincken dijns gesmijds

899. L. *wijct* en *sine iert*(?) Z. Aant.
902. L. *want* (Taalk. Bijdr. 1, 259). De t. a. pl. voorgeslagen omzetting van *Si heeft* is, naar ik meen, niet noodzakelijk.
903 en 904. SERRURE las verkeerdelijk *nu* en *fierheit.*
904 en 905. L. *Die dijn const — wert — Mi verwits ende.* Z. Aant.
908 en 909. Plaats *Ende* in 't eerste, *Dies* in het tweede vers.
908. L. *leves.* Voor *bewaert* = „goed bezorgd" z. Mnl. Wdb. 1, 1204.
909. Bij SERRURE ontbreekt verkeerdelijk *en.*
911. L. *stert.*

---

[1]) De opvatting van *loemt* als „maakt een gat in" is te verkiezen boven de in Taalk. Bijdr. 2, 231, als evenzeer mogelijk voorgestelde.

Deert mi): wien eest dattu benijds? [1])
Edel man, die mi dorper noemt,
Beliechstu di, dats sere versoemt. [2])
Nu proef, wies heefstu di beroemt:
Onser beider moeder hiet Eva ierst tijts.
Al droechstu side, in gout gebloemt,
Dorper blijfstu ende toe verdoemt,
En si dattuut met doechden lijds.

79.

Nemmeer en werde mi verweten
Mijn vader, ic laet elken weten;
Beter waric een goet herde
Dan quaet, van hoger aert gespleten.
Dat mijn moeder mijns vergeten
Hadde inden voet geterde [3])
Ende vonden ware op enen berde [4])
Vondelinc, coric, wats gewerde,
Ende dan met dogeden ware beseten,
Dan mijn vader hiet edel herde,
Dien ic niet en volgede enen scherde,
Noch mi geere doget en mochte vermeten.

80.

Hoverdege, dij vaet dijn strec:
Du glorieers ende suecs bedec
In weldaet, die een ander doet.
Wat sal dijn vader genoemt, sec?
Waertoe doestu siere doeget vertrec,
Ende du niet en staes, daer na hi stoet?

919. SERRURE las onjuist *dat u.*

---

[1]) Z. Aant.
[2]) Z. Aant.
[3]) Vgl. voor de verklaring van dit woord Mnl. Wdb. op *geterde.*
[4]) Vgl. Mnl. Wdb. op *bert.*

Dattu best quaet ende hi was goet,
Es di scandelec ontmoet;
Sijn doget en bluscht niet dijn gebrec.
Sich, sint dijns vader reine bloet
Te quade in di wandelen moet,
Swijch, dijns geslechs nemmeer en sprec.

81.

Ende du, wijs man van groter name,
Ende *du* mids dijnre hoverden blame
Does, om dat mijn const es cleene,
Het schijnt, dune best niet na betame
Gheleert, sint hoverdege blame
In di hout. Hort, wat ic di meene:
Sint wijsheit di vrome negeene
En bringt, dan overmoet allene,
So en es mi dijn const niet bequame.
Hi can genoech van Gode te leene,
Die scuut hoverde ende blijft reene,
Eer sine besluupt inden lichame.

82.

Ende du met crachte dijns lijfs
Ochte mids der werdecheiden drijfs
Hoverde iegen dinen gebuer
Ende di in groter felheit stijfs
Op hen, wien du hare goet ontscrijfs,
Dijn nature, fel mensche suer,
Scenstu, die dus bes elken stuer.
Ane mi cranken geene felheit ruer;
Op telch wassic, daer du op clijfs;
Ic ben geformt, als du. Geduer

952. L. *du mi*. Z. Aant. SERRURE las verkeerd *hoverde*.
956. Bij SERRURE verkeerd *Hoort* en *die*.
970. SERRURE las onjuist *geen*.

In maten dan ende niemenne en verruer, [1])
Wien du gelijc van leden blijfs.

83.

Du behagelaert, die ane scoenheit sneefs,
Mi iammert, dattu alsoe leefs,
Dat hoverde in dine scoenheit wast.
Catijf, dattu na cierheit weefs!
De scoenheit en ruert vandi niet; geefs
Hem lof, die *verruerde di men* bast.
Mi ende di sciep God, sijds vast.
Woude hi, ic ware *recompast*
Scoenre dan du, diet vordeel heefs.
Gheeft Gode de ere, hi dreegt den last.
Di ware beter, hoverdege gast,
Dan duut liets, dattu cropel bleefs.

84.

In weet, hoe ic met hare gebere,
Die Gode ontdanct, dat hi laet *hare*
Anscijn bloet van varuwen bliven
Ochte dat si [2]) bleec om enege dere,
Int craem dan coept om scoenheiden gere

980. L. *vercierde dinen* (Mnl. Wdb. i. v. *bast*).

982. L. *compast* = „geproportioneerd, gebouwd". Vgl. het Ofra. *compasser* = „zorgvuldig in elkaar zetten, bouwen". De voorvoeging van *re-* is blijkbaar veroorzaakt door *-re* van *ware*.

986. Versta: „dan dat gij naliet (God de eer te geven)." Vgl. Mis. 85, 10—12:

Quant de ten bel cors orguel kieus,
Mieus te venist estre tiens quieus
Est li plus bochus ke je voi.

988. L. *here* en vgl. voor dezen vorm Mnl. Sprk. § 336*c*.

989. SERRURE las onjuist *aenscijn*.

991. Bij SERRURE verkeerdelijk *scoenheden*.

---

[1]) Z. Aant.

[2]) Versta: „dat het (nam. het anscijn) is".

Blanket ende doet hare wangen wriven,
Hets al een bort hare ronsen scriven,
Dies mense gelijc iongen wiven [1])
Soeken sal. „Met selken smere,"
Seit si dan, „sal ic scoenheit driven;
„Gode en moet geen danc becliven,
„Maer geloeft sijs die cramer here."

85.

Vore Gode si hen swarlec scenden,
Die te houdene onderwenden
Feite van selken sabretten.
Der *antworden* si hen genenden,
Dier *goet* af *heet*. Hoe dogt hi *tsenden*,
Dat wijf sijn eere dus beletten?
Want war *es*: *dwijf*, die hen blancketten
Ende die vorme Gods besmetten,
Willen haren sceppere *ontvinden*,
Dat hise sciep. Mids dien onwetten
Loechent God hars ende salse setten
Ter pinen, die duert sonder *inden*.

993. L. *Ende als* (Mnl. Wdb. i. v. *bort*).
999. SERRURE las onjuist *hem*.
1001. L. *Vente* (Versl. bl. 167, afdruk bl. 15). Prof. VERDAM's meening, als zou *feite* hier het gevolg zijn eener vertaling van *si faite* (Mis. 87, 3), is minder aannemelijk, aangezien onze GIELIJS, zooals uit zijn werk blijkt, te goed bekend was met de taal van zijn origineel om zulk eene vergissing te kunnen begaan. Ook lette men er op, dat *si faite* is weergegeven met *selken*.
1002. L. *onwerden* (Versl. bl. 168, afdruk bl. 16).
1003. L. *Got*, *heeft*, *tscenden* (Versl. bl. 168, afdr. bl. 16). De verandering van *dogt* in *doget* (z. ib.) is onnoodig, dewijl in ons hs. meermalen de volkomen klinker in de gesloten syllabe met een enkel letterteeken wordt gespeld.
1005. L. *est* en *wijf* (Versl. t. a. p.).
1007. L. *ontvenden*.
1009. SERRURE las onjuist *Gods*. 1010. L. *enden*.

[1]) Van *gelijc* zijn in het hs. alleen de twee eerste letters, van *iongen* alleen de laatste letter leesbaar. De rest is gevlekt en er is daaroverheen geschreven, wat we nu lezen.

86.

En wondere u miere woerde niet;
Hi es onwijs, dier hem noyt [1]) anstiet.
Gelijc een pottere maect sijn vat,
Sciep God elken ende beriet
Na sijn gevoech. Soe wee hare, diet
Versmaedt ende willet herverwen bat.
Het scijnt, si set hare in Gods stat
Te heilne dit, te brekene dat.
Dits dat God alte noede anesiet.
Besmeert anscijn es Gode gehat,
Maer sijn gewerke, eest bleec eest sat, [2])
Wilt hi, dat blive alsoe hijt liet.

87.

Ende *di*, rike vol hoverden,
Du werts gescent in Gods antwerden.
Wetstu, wat hi di hangt vore ogen?
Jhesus sprac: „wach den onwerden
„Riken, die in tgoet der erden
„Hebben haren troest gebogen!"
Besich, aldus vendict vertogen
In de ewangelie. O *du*
Rike, die volchs boesen geverden, [3])
Dit „wach" waer di quaet ontvlogen.
Peister wel op: het quam van hogen,
Sijn snede es scarpere dan van swerden.

1023. L. *du*. 1030. L. *du vermogen*.

---

[1]) Vgl. voor *noyt* = „ooit" Tijdschr. 5, 242 vlg.

[2]) Voor de beteekenis van dit woord „verzadigd van verfstof, sterk gekleurd" z. Kil. op *sat*, *satte verwe* en vgl. Lat. *satur*.

[3]) De tusschen de twee eerste en de vier laatste letters van dit woord staande teekens zijn gevlekt en onleesbaar. Tegenover Serrure's *gewerden* is hier met meer grond te vermoeden *geverden* = „handelwijze" (vgl. voor deze beteekenis van het woord Mnl. Wdb. 2, 1775).

88.

Hoverde, du leids weldech tijt;
In *scanden* draechstu op mi nijt,
Ende mi en es niet an di belanc.
Ocht wijsheit groet an di gedijt,
Ende dertsche goet di hoger vrijt
Dan mi, wat helpt dat? Onlanc
Du sels sterven sonder dinen danc
Ghelijc mi, die ben arm ende cranc.
Nu maec van welden grot gecrijt;
Die doot comt in dijn gemanc
Ende wisselt di den rouwe om sanc;
Dan wert dijnre welden overlijt.

89.

Die hem *overmoedecheit*, nemt ane
Gode orlogens te bestane.
Dies sal hi [1]) hem beraden toren
Degene [1]), ia wien [1]) ten utegane
Wijct, dat leeft onder de mane,
(Si lief, si leet, het moet gehoren),
Die deluwen doet loef, bloemen, coren,
Die tgoet quist, dar *veecken* in versmoren,
Die princen macht heeft te verslane,
Soe swert *waest,* dat wit was geboren,
Ende die fierste houdt metten sporen;
Vore hare [2]) scuut overmoet die bane.

1036. L. *scampen.* Vgl. Mis. 90, 2: Tu me *despis*,
1043. SERRURE las onjuist *groet.*
1045. SERRURE las onjuist *ontsanc.*
1047. L. *overmoedecht.* Vgl. Mis. 91, 1: A Dieu prent guerre ki *s'orguelle.*
1054. L. *vrecken* (Versl. bl. 170, afdr. bl. 18).
1056. L. *Die* en *maect* (Versl. ib.).

---

[1]) Z. Aant.
[2]) Wellicht heeft de vertaler zich door het tweeërlei geslacht van *doot* hier laten verleiden om tegenover *hi* van vs. 1049 in 1058 *hare* te schrijven.

90 [1])

Hierste ingel *die* hoverde ontstac
So verre, dat hi ane hem trac
In den hemel den anderen stoel;
Mer onse here dat weder sprac
Ende sine clarheit hem daer af brac
Ende alte swert sijn anscijn moel. [2])
Nochtan op der hoverden stoel
Sit hi hoechst in den helschen poel.
God dar [3]) gewapens lijfs in stac
Hoverde ende wat met hare moel; [4])
Daer *drogt* ende drogt [4]). Mensche, gevoel
Gods wapene; hi wrect ende wrac.

91.

Hoverde, waenstu *tallen* uren
Leven? Dune *moetsti* so mueren,
Dattu di cans iegen Gode verweren.
Waenstu, dat Gods woerde logene rueren?
In sijn huus en *mach* niet dueren,
Dat hordic hem bi David sweren.
Mer wiltu di met hem generen,
Du moets der hoverden ontberen,
Die de Gods hant woude vervueren. [5])

1059. L. *Dierste* en *dor* (Mnl. Wdb. i. v. *hierste*).
1060. SERRURE las onjuist *heme*.
1063. SERRURE las onjuist *claerheit*.
1069. L. *dogt*. Z. Aant. 1071. L. *so tallen*.
1072. L. *moechsti*, naar Mis. 92, 2: Ne te *saras* tant emmurer
1075. L. *mach(s)tu*. Vgl. Mis. 92, 6 en 7: Ke ja n'avra en se maison
Orguellous habitation.

---

[1]) In Mis. staat deze strophe na de volgende.
[2]) Vgl. voor dit sterke impf. Mnl. Sprk. § 176.
[3]) In het hs. stond eerst *God hem dar;* maar onder *hem* staan stippen.
[4]) Z. Aant.
[5]) Z. Aant.

Hine lietse *oec* anderen kempe weren
Dan hem, sint dat dus was sijn begeren.
Wie mochte *ons els* daer *af gepueren*?

92.

Den potte alte noede ontsinct
Den gore, daer hi ierst af drinct.
Ghelike en es mensche, die leeft,
Die in dbegin om quaet doen dinct,
En werde hem met pinen ontminct
Alse diemen sceedt, daer hi an cleeft.
Mer in wat sonden dat men sneeft,
Der hoverden men meest geeft
Eygendoems, ende *daer* doge pinct
Tote *dien* die hoverde weeft
Om dienst, want sijt van arde heeft.
Dits een poent, dat vor Gode stinct.

93.

Hoverde die eyscht over recht
Den dienst al ute van haren cnecht.
Wanneer soe si therte verwent, [1])
Si onneert alle weldaet slecht;
Het moet al staen na hare berecht,
Ia dat si hare wesen bekent.
Ende menechwerven si oec rent
Metten bruederen aen tcovent
Ende ruert daer nijt, twist ende gevecht.

1080. L. *oit*. Vgl. Mis. 92, 10 en 11: *Onkes* Dieus n'arma campion
Encontre orguellous se soi non.

1082. L. *onser* en *gedueren*. Z. Aant.

1088. L. *Alle die mensceidt* = „de geheele menschelijke (tot kwaad neigende) natuur". V. H.

Z. voorts Aant.

1091 en 1092. L. *van daer* en *dien teen* (Versl. bl. 172, afdr. bl. 20).

---

[1]) Vgl. Mis. 95, 3: Puis ke li cuers li est overs,

Vele cloestere *beslut* hare gelent,
Dar men hare werc verholen spent.
Dies menst scijnt, heves selc stont plecht.

94.

Hoverde *sijns wiese* versmaedt:
Hare ogen scinen al ontstaedt,
Si staen so vreselike gedrayt.
Die vorme des gaens si oec ontgaedt:
Van fierheiden *scijntse* datse waedt.
Siet, hoese metten armen blait
Ende met haren scouderen mayt,
Thoet op hals, als .i. hane, die crayt.
Met elker dwaesheit si hare saedt
Mids hope, dat si hare daerin frayt.
Hets wonder, hoet hare lijf gehayt.
Mer sine mach roems niet sijn versaedt.

95.

Van desen geluwen gehaerden,
Behagelen, gekymden musarden
Maghic cranke mare ontdecken.
Wiet *hare* na overmoet doet arden,
Sine siele tijdt *ten helschen* varden;
Dus can hoverde *vrient* betrecken.
Sijnt man, sijnt wijf, diere ane swecken,
Beter ware hen, dat *si tinse vlecken*
Thaer ute molen [1]) toter swarden,

1104. L. *beslut se* (d. i. besluten se) *in*. 1105. S. las *verhalen*.
1107. L. *siens wise* (Versl. bl. 173, afdr. bl. 21). 1111. L. *scijnt*.
1120. Serrure las minder goed *gekynden* (z. ook Versl. bl. 174, afdr. bl. 22).
1121. Serrure las onjuist *crancke*. 1122. L. *haer*.
1123. L. *der helscher*. 1124. L. *haer vrient*.
1126. L. *tingevlecken*. Z. Aant.

---

[1]) Zie over dit woord Versl. bl. 176, afdr. bl. 24.

Al ginct vort tote in thersenbecken,
Dan scone gehart *ende* Gode wecken
Met sonden ende de wrake *warden.*

96.

Hoverde ghert, dat mense sie.
Eens seden pleecht oec hare partie,
Dats cort wenden wel den *croc.*
Met redenen ics den clerc betie,
Want hi can wel die meesterie;
Proeft, den erpelstert went hi oec.
Hi souden cort wenden, die goec;
Uter werelt, daer hi na roec,
Hadden God geset int vrie.
Ochte hi boven dien [1]) Gode ontdoec
Ende hi de hant ter ydelheit ontploec,
So eest recht, dat God sijns vertie.

97.

Clerc, van Gode du di sceeds,
Alse du dijn haer lanc overbreeds,
Daermen di scoer al lesende tfeers:
„Dominus pars." Sich, hoe du leeds
Dijn gods deel qualec, wantu cleeds
Di na der werelt ende sceers.
Du versmaeds dijns besscops sceers
Ende wens den croec lancs ende dweers.
Hore na mi: God maent u dijns eeds,
Dien du hem swoers. Proeft, watser mers:
Du, die Gode van di weers,
Beraeds dijnre sielen vele leeds.

1129. Schrap *ende*, dat waarschijnlijk uit den volgenden regel is ingedrongen.
1130. L. *anvarden* = „zich laten welgevallen" (voor deze beteekenis zie Mnl. Wdb. 1, 175). 1133. L. *croec.*

---

[1]) Zie voor deze uitdrukking Mnl. Wdb. 1, 1406.

98.

Mi wondert, waerbi Gielijs liet,
Dat hi vort en maecte niet
Dat dichte vanden goeden man
Van Molleyns, die so heilech hiet.
Mer waest, dat hi te saen versciet,
Soe moeste hijt varen laten dan.
Nu comt hier Heinrec, die nochtan
Wale weet, dat hi en can
Iegen hem wijsheiden iet;
Nochtan wilt hijt vort vaen an.
Nu geons hem *god* ende sente Ian
Ende God te vorst, dart bi gesciet.

99.

Hoverde heeft dingele gewont;
De werelt maecse ongesont;
Hemel ende erde doetse scade;
Al die werelt es hare pront,
Eest leec, eest clerc, siec ocht gesont;
Het baedt al in haren bade.
Alse die prelate hare gaen te rade,
Die tfolc hoeden souden van mesdade,
So vallen dandere inden gront;
Dan comt hoverde, hare gegade,
Ende slutet al in hare lade,
Herde, scaep ende hont.

100.

En ware niet goet, dat ic lede
Die dinc, daer hoverdechede
Af begint; dat sijn cleeder diere,

1165. L. *goed* en versta: „nu moge St. Jan hem een goede voltooiing daarvan verleenen." Onder *god ende* staan in 't hs. stippen, kennelijk door vergissing van den corrector.

Wel gevoedert van selsender *chiere*
Ende scone gevaruwet mede.
Dit so es der liede maniere;
Dies hebbense pinen meer dan viere
Om den lichame, *die* ondiere, [1])
Dat menne prise telker stede;
Want woudemense vercoepen schiere,
Sine gouden niet alsoe vele van biere,
Als menre amen wijns toe dede.

101.

Met groten ademe blaest hoverde
Om cledere te dragene van groter werde.
Si willen [1]) maken die werelt blint
Met varuwen, die hier wast op derde.
Hoverde leidt ons met cranken geverde,
Als ons dat sien aldus verblint.
Dat coren sietmen ende kint,
Alst vanden cave en hevet twint;
Also soudemen tfleesch, ware tcleet siere verde.
Hoverde doet menegen tormint;
Van palleerne den art si vint.
Hoverde leerde ons, dat oyt derde.

102.

God beclaecht hem, onse lieve Here,
Over deze sloye, diemen trect seere,
Ende over dese varuwen diere;
Het es beide in sine onnere.
Hi priset den armen te gevene mere

1182. L. *snede* (Taalk. Bijdr. 1, 256).
1186. L. *die es*. Blijkens Mis. 101, 8: Dou caitif cors behoort *ondiere* bij *lichame*.
1200. Bij S. *meneghen*.

---

[1]) Z. Aant.

Dien cost vander varuwen siere.
Die stert es vuel, hets sine maniere;
Hi sloyt dor menege dinc ondiere.
Dies lietmenne bat, semmine ere!
Wie ane den stert leit selke chiere,
Beter warre hem van naturen viere
Dan dese allene, na mine leere.

103.

God, onse Here, dat verstaet,
Heetet ene geburinne quaet
Ende den man een quaet gebuer,
Die met so vele clederen gaet,
Dat die helecht, sonder baraet,
Soude te dragene werden enen esel suer,
Ende siet sterven van couden stuer
Weduen ende weesen mids ongeduer.
Dese en doen niet sente Mertens daet,
Die te Amiens deilde anden muer [1])
Sinen mantel, die ridder puer.
Mer nu en es niet alselc prelaet.

104.

Ghi, die hebt grote behagelhede,
Ghefse dor Gode ende leert dien snede,
Dien den mantel deelde in tween.
Hi verwan die gierechede,
Doe hi deene helecht anedede
Ende dandere den armen gaf, die versween
Van couden, alse an hem scheen

1208. SERRURE las *fiere*. Wat hij echter voor het dwarsstreepje van de *f* aanzag, was een doorschijnende letter van den anderen kant.
1209. Bij SERRURE onjuist *sterc*.
1228. Bij SERRURE onjuist *die*. 1229. L. *Die*.

---

[1]) Om het rijm aldus vertaald. Het origineel heeft *el kemin*.

An sijn beven ende sijn geween.
Dies maecte hiere Gods minne mede,
Die nie sider en gefeen,
Si en maectene met hare een.
Wt goeder herten quam dese sede.

105.

Al theer versmaedde den naecten daer,
Mer die goede Merten quam hem naer,
Als hine naect daer staen sach;
Hine versmaeddene niet een haer.
Goede hoverde dede der quader vaer,
Want sise veronwerdde al den dach.
Met enen snede, dies hi plach,
Gaf hi gierecheiden enen slach,
Dat si van hem vloe oppenbaer.
Dies catijfs bloetheit hem verwach
Meer dan sijns selfs; so hi eerst mach,
Cleedde een mantel liede een paer.

106.

Deus! wat slage van enen riddere was dit!
Hi toendenne melde ende onbesmit;
Noyt en was negeen alselc geslagen.
Saen gaf hi den armen, die bit,
Deen heellecht van daer hi sit,
Omme dat hine iegen tcoude soude dragen;
Niet en liet hi hem wanhagen,
Dattene half naect die liede sagen.
Dies es hi vore Gode wit,
Diet sinen ingelen ginc sagen:
»Merten, die noch es ongedwagen, [1])
»Gaf mi dit cleet; ic wille ghijt wit.”

---

[1]) Z. Aant.

107.

Deus! hoe goeden halven cleet
Was, dat die *goeden* Merten sneet,
Daer hem soe af beloefde onse Here.
Wildi, mensche, gi moget gereet
Verdienen, alsic wale weet,
Dat hem God sal beloven sere.
Doet gelijc Mertens kere,
So sal hi u doen grote ere;
Ende versmaedt der gierecheiden leet
Ende scuwet hoverde voert meere,
Ghelijc Merten dede wilen ere.
So werdi met Gode *beheet.*

108.

Alse den lichame werpt onder voet
Hoverde; dat niet en doet
Vanden anderen sonden negeene. [1])
Ander sonden leggen hare broet
In enech let, daert bi moet
Vuel wesen ende onreene.
Nidecheit dat esser eene,
Die therte houdt vol van weene,
Alsi siet geschien enen anderen goet;
Mer als eens anders vroude wert cleene
Ende sijn gout gedijt te steene,
Dan wertse vet ende wel gemoet.

109.

Nidecheit brouwet ende drinct
Druefheit, alse si hare bedinct, .

1264. L. *goede.* 1274. L. *besteet.* Z. Aant.
1275. L. *Alle* naar Mis. 109, 1: *Tout* le cors a a soi sougit

---

[1]) Hs. *ẹnegeene.*

Dat enen anderen goet geschiet;
Mer si lacht, si speelt, si *singt*,
Als een ander in armoeden sinct.
Soe seer haetse *al* dat si siet:
Eer daedse haer selven quaets iet,
Eer si liete sonder verdriet
Haren geselle *want*, sine crinct.
Si en sage *liever metter* eenre ogen niet,
In dien in beide duwe stake .i. spriet;
Soe seer begertse, dat gi blent ginct.

110.

O nidecheit, des duvels kint,
U vader brachte op dit tormint
Ane onsen iersten vader Adame.
Si aten tfruut, *si waren* blint,
Dat *hen* te pinen verginc sint,
Want *hen* quammer af mesquame.
Hi hiet *hen,* dat *si* der vrocht name,
So ware *si* ewelec sonder blame
Ende vaste met Gode bekint.
Daer wert gherect ons der doot rame
Beide ter sielen ende ten lichame.
Dat dede dat nidege serpint.

111.

Nidecheit, die vrouwe fel,
Seide, si soude sijn moeder wel,

1290. L. *sinct.*
1292. L. *al goet* naar Mis. 110, 6: Tant het autrui *amendement*
1295. L. *twaren* (?). Voor de constructie *sine crinct* vgl. Tijdschr. 2, 289 vlgg.
1296. Schrap *liever* en l. *met* ter wille van de maat; het eerste ook met het oog op den volgenden bijzin, die niet op afhankelijkheid van een comparatief wijst.
1302—1306. L. *Hi at*, *hi was*, *hem*, *hi.* Dat HEINREC hier, op *Adame* doelende, een singularis gebezigd heeft, is op te maken uit het rijm *name* in 1305. (Men lette er op, dat de dichter zich geene slepende rijmverbindingen van *-en* met *-e* veroorloofde). S. heeft 1303 *pine.*

Ende ginc *bi haren vader slapen.*
Op enen nacht hadden si har spel,
Dat vele wends ende donders vel;
Dat weder en mochte niet sijn quader.
Si wonnen onder hen beide gader
Eenen viant, die verrader
Es altoes ende rebel.
Quade Tonghe heet hi, *dat wet wel*;
Hi comt vroegere ende spader
Ende doet den lieden grot gequel.

112.

Quade Tonge si geoneert,
Die an die moeder heeft geleert
Verraden, liegen ende smeeken.
Saen so was hire in verweert, [1])
Want hiere al sijn herte toe keert.
Oec can hi wel die heren streeken;
Beide clerke ende leeken
Can hi vore met talen weeken;
Mer hi bidt [2]) altoes achterwert,
Want hi verraedt roeden ende bleeken.
Hi swelcht den boute [3]) al metter vleeken;
Het wert al bi hem verseert.

113.

Quade Tonge es wel te hove
Ende steet inder heren love.
Dies comt si dicke te haren rade
(Want si plucse vanden stove),

1313. L. *slapen bi haren vader.*
1320. L. *die versmader.*

---

[1]) Z. Aant.
[2]) Voor *bidt* = „bijt" z. Mnl. Wdb. op *achterwaert.*
[3]) Over de beteekenis van dit woord z. Mnl. Wdb. i. v. *bout*, 3.

Om dat hi [1]) bi haren orlove
Van hen versteet tgoede ende tquade.
Datti *hi hare segge*, als hijs heeft stade,
Al waert dat mens hare niet en bade,
Hi soude utebringen, *die* gelove,
Al waert oec dat hiere *oec* quaet an dade.
Hines niemens *vriet* vroech noch spade.
Ic woude hem sine tonge clove.

114.

Quade Tonge doet bi valscheiden
Menegen van eeren sceiden,
Die nochtan was rike ende goet.
Si houdt vele gesellecheiden,
Omdat si haren raet wilt breiden
Ende te scanden bringen, dat men doet.
Gonneert werde sijns herten bloet,
Dat hi so saen vertrecken moet
Al, dat si in doechden [2]) seiden
Den scalken fellen, diet onder voet
Niet en leggen, mer in die stoet
Bringen vort met scalcheiden.

115.

Quade Tonge met scoennen waerden
Gheet si mi mine eere afcarden,
Ende icken caens geblameren niet.
So scone redene si mi baerden
Met altemale haren reinarden,

1341. Schrap *hi* en lees *hore seggen.* 1343. L. *dies.*
1344. L. *oit.* 1345. Zoo in 't hs. L. *vrient.*

---

[1]) Let wel op de dooreenmenging van *hi*, *hem*, *sijn* en *si*, *hare* in deze en de volgende strophen (114, 115 en 116), een gevolg van het verschillend geslacht van *mesdis maudis* (vanwaar in den Ofr. tekst *il*) en *Quade Tonghe.*

[2]) Voor *in doechden* = „met eene goede bedoeling” vgl. Mnl. Wdb. 2, 265 onderaan.

Dat scijnt, dat si mi minnen iet;
Mer achter, daer men mi niet en siet,
Singt hi van mi een argher liet.
Dats iammer van selken papelarden:
Si hebben linen in hare riet, [1]
Ende wullen es haer ingesciet; [1]
Si stelen, dat si souden warden.

116.

Quade Tonge en hevet genen rouwe
Van altemale sinen gebrouwe,
Sint sine tonge ontbonden si;
Want hare liet es .i. getouwe, [2]
Dat maect *alle* wonden nouwe,
Die nochtan sijn van mesdade vri.
Beter ware te genesene mi
Wonden van swerden, waricker bi,
Dan wonden van tongen gehouwe;
Want hare quaet *valch* gecri
Maect gout argere dan bli;
Nochtan wilt hi, dat men tgout scouwe.

117.

Es oec een man so goet van levene,
Dat hi niet en mict te gevene
Om wat dat enege tonge seget,
Quade Tonge, diene te bevene

1366. L. *singsi.* 1372. Serrure las onjuist *sine.*
1375. L. *allen.* 1380. L. *valsch.*

---

[1]) Voor de verklaring van *riet* en *ingesciet* z. Mnl. Wdb. 3, 865. Met betrekking tot de aldaar gemaakte opmerking „Men zou eigenlijk de beide woorden *linen* en *wullen* onderling van plaats willen doen wisselen, aangezien door het inbrengen van wol het weefsel niet bederven kan", zij intusschen gewezen op Mis. 116, 7: Desous le lin entist le lange.
Van halfwollen stof (die de bedrieger voor heelwol wil uitventen) is de inslag wol. Vgl. ook boven vss. 774, 775.

[2]) Voor *getouwe* = „instrument" z. Mnl. Wdb. i. v.

Gherne brachte, al warre sevene,
Heeftene nochtan al omme beleget,
So dat sine op hare tonge dreget
Ende den anderen lieden vreghet:
„Deus, pleget dese iet te snevene?
„Neen hi, ic wane hi dogeden pleget;
„Mer ik waense hem luttel weget,
„Want hi *nemt* rogge, daer hi *leent* evene."

118.

Quade Tonge clemt herde hoge;
Want en es coninc noch hertoge,
Si en comt te sinen rade.
In cloesteren spant si haren boge,
Om dat si daer in comen moge,
Alsi oec doet vroeg ende spade.
Cystiaus leit si in hare pade
Ende Clungi clemt op hare grade
Ende Premonstreit mercse in doge.
Leeke, clerke sijn hare gegade
Ende baden meest in haren bade
Ende sugen van haren soge.

119.

Nidecheit, gi hebt al bloet
Bi *Quaden* Tongen die werelt doot,
Die gi in uwen lichame droecht.
Haddise versmacht met eneger noet,
Ghi hadt der werelt bliscap grot
Ane bracht, die gi nu versloecht.
Hulpe, dat si u soe wel genoecht,

1394. Lees: Want hi *vent* rogge, daer hi *meent* evene.
Vgl. Mis. 118, 10: On vent bien estain por argent;
Toen de graphisch verklaarbare fout *nemt* (nēt) voor *vent* (vēt) in den tekst was ingeslopen, kon dit *nemt* al licht aanleiding geven tot de verandering van *meent* in *leent*. V. H.

1408. L. *Quader*.

Dat gi ie op hare loecht,
Ochte dat *men* melc *op goot*!
Dat heeft de werelt al *verboecht*
Ende bracht in pinen, dat u gevoecht,
Want gi sijt selve *doegede* snoet.

120.

Nidecheit, quade caytivinne,
U sone maect menege onminne,
Daer gi der daet af sculdech sijt.
Ghi hebt met uwen subtilen sinne
Menegen bracht ter doot inne,
Die volleeft mochten haren tijt
Hebben; dat dede u quade nijt.
Alle doget es u despijt,
Want gi pijntse te makene dinne.
Ghi maect in dore selc gecrijt,
Daer vele leets af nemt delijt. [1])
U blasen loent alse die getene spinne.

121.

Nidecheit, sloege u die mort,
Sone hadde u sone negeen confort,
Want uwe doot dat ware de sine.
Waerdi doot ende *alte stort*,
So quame caritate vort,
Die gi vergeeft met uwen venine.
Hoefsche minne ende fine,
Die goet ende wettech was in schine,

1415 en 1416. Lees: Ochte dat *gi har uwe* melc *oyt geboot*!
Dat heeft de werelt al *onvoecht*
naar Mis. 120, 11 en 12: Trop a le monde *tempesté*
Li venins *dont tu l'alaitas*.
1418. L. *doegende* = „lijdende". 1434. L. *al testort*.

---

[1]) Versta: „ten gevolge waarvan de vreugde veel nadeel lijdt."

Die hebdi altemale versmort
Ende gestoten in die santine,
Daer si inne hevet pine,
Ende mede geworpen uter bort.

122.

Mensche, verstaet ende huedt u ere
Ende peist, dat ghijs te doene hebt sere,
Want Nidecheit en es niet allene:
Si trect met *haren* telken kere
Sonden ende quaetheiden meerre,
Die gerne u doget maken cleene;
Si cnaecht u tfleesch af toten beene,
Alse si es daer, hort wat ic meene,
Ende alsi en dar . . . .

1446. L. *hare.*

AANTEEKENINGEN.

Vs. 29. Aanvankelijk was ik geneigd naar Mis. 1, 6—12:

Dieus par le prophète maudit
Ki repont et ki escondit
Le fourment au pule mendit
Dont il doit estre repeüs.
Por chou k' ensi le truis escrit,
Dou blé de mon grenier petit
Ai des millours grains esleüs.

als de oorspronkelijke lezing der vss. 29—32 een afzonderlijken zin te vermoeden, alzoo *Want* in vs. 29 te schrappen. Bij eene nadere beschouwing onzer plaats is mij echter het onnoodige van zulk eene wijziging gebleken; de vertaler toch kan zeer goed de in het ms. staande constructie gebezigd hebben: onmiddellijke verbinding van 29—32 als causalen bijzin met den hoofdzin 34—36 en anaphorische verwijzing naar de vermelde drijfveer door vs. 33.

Voor de lezing *ontpluckic* pleit *Ai . . . . esleüs.*

Vgl. voor het in 29—32 gezegde Proverbia 11, 26: Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis (prof. VAN HAMEL op Mis. 1, 6).

Vs. 37. De *ander stat* is Jes. 58, 7: frange panem tuum esurienti (prof. VAN HAMEL op Mis. 2, 4—6).

Vss. 42—45. Versta: „Wee hem, die het hun op die wijze onthoudt, of hij moet niet langer willen dralen met zijn brood in tweeën, in vieren te breken ten behoeve der armen, opdat dezen het kunnen nuttigen.”

Vs. 49. Dr. VERWIJS (Versl. bl. 161, afdruk bl. 9) las hier *in gesonden.* Verkieslijker evenwel is de verandering van ī in .i. zoowel wegens het in vs. 50 volgende *die sieke* als met het oog op de lezing van Mis. 3, 1:

Mout aime pain *hom ki est sains*;

Vs. 116. Van een *plage* kan hier geen sprake zijn; wel van een *vrage*. Waarschijnlijk heeft het voorafgaande *quelt* een of ander afschrijver tot de verknoeiing der oorspronkelijke lezing verleid.

Vs. 121. Voor de figuurlijke, hier aan *compasten* toe te kennen beteekenis „doorgrondden" vgl. het Mnl. *gepassen* = „passen, meten", ook fig. „doorgronden" (z. Mnl. Wdb. 2, 1463). Voor *compasser* = „ajuster, mesurer" z. ROQUEFORT en LITTRÉ i. v.

Vs. 134. De lezing van 't ms. is onverstaanbaar. Naar den Ofr. tekst 10, 4—5:

Se fust d' un soul arbre astenus
Et as autres se fust tenus,

kunnen we a priori vermoeden, dat de vertaler in vss. 133—136 ongeveer het volgende heeft willen zeggen: „had hij van den eenigen verboden boom niet geplukt en zich beperkt tot de andere, wier vruchten hem waren toegestaan."

Het eerste gedeelte dezer gedachte nu vinden we terug in:

Ende den appel opt doode rijs
Niene hadde aneveerdt int paradijs,

Het andere moet zijn vervat geweest in de oorspronkelijke lezing van:

hadde hijs
Ontbaert ende dat hem God geboet,

De ook uit een graphisch oogpunt aanbevelingswaardige wijziging *Ontbeten* (Ontba'tēn — Ontbeten) levert een gezonden zin: „had hij genoten van dat wat God hem had aangeboden." V. H.

Vs. 141. Volgens het Mnl. Wdb. is voor een Mnl. *dienen* = „verdienen, zich op den hals halen" geene andere bewijsplaats te citeeren dan genoemd vers. Met het oog hierop komt het aannemen van zulk eene beteekenis mij te gewaagd voor en zou ik liever *diende* voor eene verknoeiing houden van *dede* (dede — diēde). Men vergelijke voorts Mis. 10, 11 en 12:

Las! por coi *fist* por peu de rien
Plorer les grans et les menus?

Versta voorts vss. 140—142, als volgt: „Hij, die (voor 't overige) zoo verstandig was, waardoor anders (dan door het éēne feit van het appelplukken) heeft hij veroorzaakt, dat enz.?"

Vs. 151. Deze wijziging van **di** in **di'** is noodig wegens het volgende *armer gierecheit*. Van een aanspreken der *gierecheit* kan hier geen sprake zijn. Vgl. ook Mis. 12, 4:

Las! por coi n' ot il astinenche?

Vs. 156. Door prof. VERDAM is in de Taalk. Bijdr. 1, 256, *geweldecheit* veranderd in *weldecheit.* In het Mnl. Wdb. verklaart hij *geweldecheit* van ons vs. zonder vermelding der vroegere conjectuur, met „volmaakte vrijheid"; eene stilzwijgende herroeping alzoo, wier juistheid wegens het in den Ofr. tekst voorkomende *licenche* (12, 9) zeker allerminst te betwijfelen valt.

Vs. 157. Prof. VERDAM leest *waer dat si* in plaats van *waer si daer* (Taalk. Bijdr. 1, 256). Met het oog op den zin is m. i. aan de boven voorgeslagen wijziging de voorkeur te geven: *wat so daer hinc* past als bepaling volkomen bij *al ander vrocht*; waar de vruchten hingen, zou hier daarentegen weinig ter zake doen.

Vs. 158. Dr. VERWIJS (Versl. bl. 176, afdruk bl. 24) stelt hier *twinc* voor *niet* in de plaats. Wenschelijker acht ik voor mij de voorgestelde aanvulling; want men begrijpt het lichter, dat van de twee synonieme uitdrukkingen de eene wegviel, dan dat de eene voor de andere in de plaats werd gesteld.

Vs. 172. De lezing van het hs. bevat louter onzin. Leest men echter *heeft gestoert*, dan wordt de beteekenis: „Het hoofd heeft door middel van des duivels deeg in alle leden overgebracht, hetgeen ons aan lichaam en ziel schade doet." Dit beantwoordt volkomen aan Mis. 14, 1—3:

Es menbres *espandi* li kiés
Le levain dont fu entoskiés,
Ki dedens et dehors nous gaste.

Vs. 193. Wat in Tijdschr. 12, 41 vlgg. omtrent dit vs. is in 't midden gebracht, kan kwalijk volstaan om de lezing van 't hs. te redden. De boven voorgestelde wijziging is graphisch zeker niet onverdedigbaar en levert een in onzen samenhang alleszins passenden zin. Voor de beteekenis en 't gebruik der uitdrukking in questie vgl. Mnl. Wdb. i. v. *groot* B 5. V. H.

Vs. 202. De vertaler heeft hier blijkbaar zijn origineel, 16, 4:

Garde toi! tu iés al essai;

verkeerd verstaan, in zooverre hij *iés al essai* niet als „zijt in de gelegenheid om te kiezen", maar als „wordt op de proef gesteld" opvatte.

Vs. 235. Prof. VERDAM verandert (Tijdschr. 2, 203) het onzinnige *nu core* in *nu hore.* De lezing, verkregen door *na* voor *nu* in de plaats te stellen, is graphisch beter verklaarbaar en levert tevens een zin,

die bij het door de voorafgaande woorden uitgedrukte, naar 't mij voorkomt, geheel van pas is.

Vs. 236. In 't Mnl. Wdb. i. v. *behoor* lezen we: „*Datgene wat past*, „*betaamt.* Dune heefs niet in maten behore, *Rincl.* 236 (de woorden „zijn niet zeer helder. Misschien te lezen: Dune *leefs* niet; *behore* is „dan de 3de nv. van *behoor*, en *maten* de 2de nv., die daarvan af- „hangt; letterlijk dus: gij leeft niet in *betamelijkheid van maat,* d. i. „*gij houdt nooit maat.*" Aan de juistheid der voorgeslagen wijziging *leefs* is zeker niet te twijfelen. Daarentegen lijkt mij *in maten behore* te gezocht en gewrongen en zou ik liever willen aannemen, dat uit de oorspronkelijke lezing *na behore* het voorzetsel in ons hs. is weggevallen.

Vs. 251. De beteekenis „tegenwoordigheid", in 't Mnl. Wdb. aan *gewerde* toegekend, wordt door geen enkel ander citaat gestaafd. Daarenboven is ook eene vertaling „scheidt de ziel uit de tegenwoordigheid van het lichaam" minder bevredigend. Eer zou men verwachten: „scheidt de ziel uit het gezelschap van het lichaam," wat kon worden uitgedrukt door:

Die siele sceedt wt slijfs *geverde*,

Voor *geverde* in genoemde opvatting z. Mnl. Wdb. 2, 1775.

Vs. 279. Men vergelijke voor de mogelijkheid eener trapsgewijze verknoeiing van *van seer gehouden* tot *hem verhouden*: **dā ſe' gehoudē,** bij omzetting der beide eerste woorden **ſe' dā gehoudē.**

Voor *enen houden van* = „beschermen voor" z. Mnl. Wdb. 3, 624.

Vs. 310. Tegen den zin, dien ons vers door deze uit een graphisch oogpunt gemakkelijk te rechtvaardigen wijzigingen verkrijgt, „als door martelingen niet tot stilzwijgen gebracht zijnde" is, naar mij dunkt, ook van wege den samenhang der geheele plaats geen bezwaar in te brengen.

Vs. 314. Vgl. Mis. 25, 11:

Une houre se *mesaaisoit*
Por soi a tous jours aaisier.

Het eerste *dies* is natuurlijk = „daarom," het andere (vs. 315) = „omdat."

Vs. 321. Naar 't mij voorkomt, is in dezen regel op schrikbarende wijze geknoeid. De geheele strophe, 26, luidt in het origineel:

Ke dirons dou bon campion
Vinchent, ki venqui Dation,
Ki si griement le tormenta?

Quant, desus le rostier ferron,
De sel, de tes et de carbon
Li sains le sause destempra
De sen sanc, ne se dementa.
Or keut le fruit ke il enta,
Quant de sen sanc, caut a bouillon,
Les tes et les carbons tempra.
Ou rostier le harpe atempra
Dont il cante ore le canchon.

Vergelijken we hiermede den Mnl. tekst, dan zien we, dat het begin en het slot van 't couplet meer of min getrouw zijn vertaald (Mis. 1—4 = Rincl. 316—320 *Wat* . . . . *Ysere*; Mis. 11—12 = Rincl. 325—327), en Mis. 7 *ne se dementa* uitgebreid is weergegeven door Rincl. 323—324, daarentegen van Mis. 5—10, met uitzondering van dat *ne se dementa*, niets of althans bijna niets in de overzetting te vinden is. Een spoor van de oorspronkelijke vermelding der drie kwelmiddelen (*sel, tes* en *carbon*) zouden we intusschen kunnen vermoeden in *tsmout* als verschrijving voor *tsout*. En wanneer *En̄* van vs. 321 voor een oorspr. *In* in de plaats mocht gekomen zijn, konden we de woorden:

daer hem dbloet afran
In tsout

beschouwen als correspondeerende met:

(*De*) *sel* . . . .
Li sains . . . . . destempra
De sen sanc,

Dan blijft nog over *recht als van hersten* = *de tes et de carbon* (?). Zou hier wellicht oorspronkelijk hebben gestaan *die colen ende tgrent*? M. a. w. zou men zich den ontwikkelingsgang der verknoeiing mogen denken, als volgt?

Na de eerste verschrijving stond er:

daer hem dbloet afran
Ende tsmout, *de colen ende tgrent*;

dus klinkklare onzin. Een copiïst of een bezitter van het ms. meende dit te moeten verklaren door de vergelijking met een stuk vleesch, dat aan 't spit gebraden wordt, waartoe de vermelding van het afloopende vet gereede aanleiding gaf, en schreef er tusschen de regels bij *recht als van hersten*. Een volgende afschrijver, die niet genoeg op het rijmwoord lette, nam de begrijpelijke glosse liever in zijn hs.

op dan den onverklaarbaren tekst en zoo was de zin gered, maar het vers bijna onherkenbaar bedorven.

Als bezwaren tegen onze conjectuur zouden misschien moeten gelden 1° het ontbreken van bewijsplaatsen voor een Mnl. *grent* en 2° het gebruik van een substantief, dat in beteekenis niet aan het Ofr. *tes* beantwoordt.

Evenwel behoeft de eerstgenoemde omstandigheid ons nog niet onvoorwaardelijk aan het bestaan van bedoeld woord in de oudere taal te doen twijfelen. En het bezigen van *grent* = „steengruis" in plaats van *scherven* = *tes* ten behoeve van 't rijm is eene vrijheid, die we bij onzen vertaler niet als iets onmogelijks kunnen beschouwen.

Is ons vermoeden juist, dan wordt ook vs. 322:

Het was invierech al ontrent.

begrijpelijk als vertaling van Mis. 9:

sen sanc, caut a bouillon,

[Het ontbreken van eenig bewijs voor het bestaan van een Mnl. *grent* zoowel als het feit, dat onze vertaler zich herhaaldelijk de grootste vrijheid tegenover zijn origineel veroorlooft, rechtvaardigen m. i. eenigen twijfel omtrent de juistheid van bovenstaande conjectuur. Voeg daarbij, dat het besproken vers door een niet al te groote wijziging en een vóór de hand liggende aanvulling, wat zin en rijm betreft, is in orde te brengen: *een geherst rent* in plaats van *hersten*.
V. H.]

Vs. 323. Deze regel moet eene vertaling zijn van *ne se dementa* „hij wanhoopte niet." Er staat echter „hij verroerde zich niet", wat zeker nog al sterk is, zelfs voor een heilige. Men leze daarom:

Hem en *ruerdet* noyt en twent,

d. i. „ het raakte, deerde hem in het geheel niet."

Vs. 338. Prof. Verdam twijfelt (Mnl. Wdb. i. v. *besitten* 6 *b*) te recht, of de woorden *of arch* wel in orde zijn. Het adverb. *onsachte* past hier zeer goed bij 't ww. *besitten* = „aantasten" en de verandering is graphisch alleszins te rechtvaardigen: ofarch — ōsachte. Voor het gebruik van eene asyndetische constructie bij Gielijs z. b.v. de vss. 251, 413 enz.
V. H.

Vss. 344 en 345. Versta 343—345 als volgt: „Wanneer hij, die wijze zedelessen ten beste geeft, op verkeerde wegen wandelt, zoodat het door hem gesprokene gepaard gaat met logen (d. i. onder zijne woorden ook zoodanige voorkomen, die hij niet kan gemeend hebben), dan fopt hij (de zedeprediker) alle lieden in zooverre 't zijne daden

betreft (d. i. maakt, dat ze niet meer weten, waaraan zich te houden)."

Vgl. de correspondeerende plaats van Mis. 28, 4 en 5:

Car sage langue *o vie fole*
Soi desment et *autrui afole.*

Vs. 362. Uit de woorden van vs. 363 blijkt, dat de bij *die meester* behoorende relatieve zin de gedachte moet hebben bevat: „die goede, voortreffelijke woorden spreekt." Voor *fijn* = „goed, voortreffelijk" zie Mnl. Wdb. i. v.; voor *sagen* vgl. Mnl. Sprk. § 195 opm. 4.

Vs. 392. Kan *rouden* de beteekenis hebben van „bevatten" (z. Mnl. Wdb. 2, 2001)? Zoo ja, dan zou ons vers in orde wezen. Zoo neen, dan ware de invoeging noodig van *si* als subject van 't verbum en de verandering van *hare* in *harre*, als behoorende bij den van *glose* afhangenden genitief *gescrifte*: „want zij richten de verklaring van hunne geschriften naar hetgeen hun past."

Vs. 396. Dr. Verwijs (Versl. bl. 164, afdr. bl. 12 vlgg.) zoekt in *wisouden* een aan het Mhd. *wîlsaelde* = „noodlot" ontleend woord. Ten onrechte; want 1° zou een woord met de beteekenis „noodlot" hier geen zin geven; en 2° kan een uit het Mhd. overgenomen *wîlsaelde* onmogelijk op Mnl. taalgebied tot *wisoude* zijn gewijzigd.

„Schande over zoodanige raadslieden" is de zin, welken we in ons vers kunnen verwachten, en, gelijk men ziet, is eene lezing met zulk eene gedachte zonder veel omhaal in den tekst te brengen. Voor *wijs* = „wijzen raad gevende" vgl. boven vs. 343.

Vss. 405 en 406. Naar de eigenaardige constructie van het Mnl. *mingen* beteekent dit: „men vermengt de *lose treken* wel met deugd, d. i. men doet de deugd wel met haar samengaan, zoodat de hoorder te midden van al die boosheid ook nog wel deugd vindt, die hij zich ten voorbeeld kan nemen."

Vs. 415. Vgl. voor deze veranderingen Mis. 34, 4—6:

Ensi com l'uevre est male ou bone,
Double paine ou double corone
Rendra as maistres de le gent.

en versta naar onze lezing vss. 415—417: „wanneer hij onder 't volk leeraars, aan wie men het oor leent, heeft aangetroffen, beloont of straft hij, wanneer ze goed of verkeerd handelen, dubbel."

Voor *horen* = „het oor leenen aan" z. Mnl. Wdb. 3, 594.

Vs. 422. Vgl. Mis. 34, 10:

Wai ki *le plus petite* (paine) atent,

d. i. „wee (alreede) hem, die de *kleinste* smart moet lijden."

Vs. 426. Uit de lezing *meester* blijkt, dat aan onze vertaling een Ofr. tekst heeft ten grondslag gelegen, waarin het oorspronkelijke *pekeour* vervangen was door *preekeour* (vgl. Mis. 35, 5).

Vs. 448—451. Uit de vergelijking dezer vss. met het origineel, Mis. 37, 1—3:

Las! a si povre garant fuit
Ki de Dieu a le sauch refuit.
Le saus, ki est arbres brehains,

blijkt, dat de vertaler zich op eene zonderlinge wijze vergist heeft door *saus* = „wilg” op te vatten als *saus* = „spronc”.

Vs. 453. Tengevolge der vrije vertaling van Mis. 37, 5—8 = Rincl. 452—455 geeft het origineel geene vingerwijzing tot het herstel der verknoeiing van 453. Als de zin der oorspronkelijke lezing is intusschen blijkbaar aan te nemen: „zij toont *zich* een vriend, *ja nog meer* een verwante.”

Vss. 466 en 467. De wijziging door Dr. Verwijs (Versl. bl. 166, afdr. bl. 14) in vs. 466 voorgesteld, levert geen voldoenden zin:

Si nam di naect, *naect comt* si ende roeft
Di alles verstaens: du best verdoeft.

d. i. „de wereld nam u naakt, naakt komt ze u berooven van alle verstaan, alle bewustzijn.”

Op de scheiding na van *nacomt* in *na comt* is de regel volkomen in orde: terwijl het eerste gedeelte letterlijk aan den Ofr. tekst, Mis. 38, 5:

Il te prist tout nu,

beantwoordt, heeft Gielijs het daarop volgende, Mis. 38, 6:

Nu te rendra,

vrij weergegeven door eene omschrijving, met den zin: „later komt zij u van alles berooven.”

Daarentegen vereischt vs. 467 eenige verbetering. Dr. Verwijs' verbinding van *verstaens* met *alles* bevredigt niet; want de vertaler kan onmogelijk een gedachte „zij berooft u van alle bewustzijn” als beantwoordende aan *Nu te rendra* en als tegenstelling van het door *Si nam di naect* uitgedrukte in zijn tekst een plaats hebben verleend. Daarentegen is het gebruik van een woord met de beteekenis „let er wel op” hier in verband met het volgende „want gij zijt onverstandig” alleszins begrijpelijk te achten. V. H.

Vs. 506. De zin der vss. 505, 506 is blijkbaar: „de wereld heeft haar (de ziel) daarvoor (dat ze *uter wijsheit Gods becleef*) zwaar doen

boeten, *terwijl* ze haar in de hel bracht." Vandaar de noodzakelijkheid der voorgestelde verandering.

Vs. 564. We zouden licht geneigd kunnen zijn wegens het volgende vr. *leckernie* *Her* in *Ver* te veranderen. Maar *her* wordt ook gevonden vóór vr. woorden, zelfs waar in denzelfden zin tevens *ver* voorkomt. Zie Mnl. Wdb. i. v. *her.*

Vss. 571—576. Vgl. voor de opvatting der woorden *Men swige der sonden* Mis. 47, 4:

Ore en soit le pekiés jus mis.

d. i. „nu zij nog de zonde ter zij gelaten."

SERRURE interpungeerde in de vss. 572 en 573:

Buuc half sat sal bat bedien
Dan vol, in gesonden alleine.

Alzoo: „matigheid bekomt ons goed, alleen in gezondheid, slechts als men gezond is". Voorzeker eene wonderlijke stelling.

Vs. 582. *Siec* past hier niet na *siec* in 581, terwijl *seer* uitnemend op zijne plaats is in *In breken seer* als tegenstelling van *In overdade.*

Vs. 599. Op het eerste gezicht zou men geneigd kunnen wezen, aan Lucas 16, 21, denkende, hier *sonden* in *wonden* te veranderen. Bij eene nadere beschouwing blijkt het evenwel m. i. dat de dichter:

dat hi (Lazarus) sine wonden wiesch;

in tegenstelling met het volgende:

Ende du viels iegen Gode in strijt,

moet hebben gebezigd om uit te drukken: „daar heeft hij door geduldig armoede en ellende te lijden zich van zijne zonden gereinigd."

Vs. 611. Dr. VERWIJS meent (Versl. bl. 177, afdr. bl. 25), dat SERRURE hier verkeerdelijk *genoedt* in plaats van *gevoedt* zou hebben gelezen. In 't hs. staat intusschen volkomen duidelijk *genoedt*, eene lezing, waartegen overigens niet het minste is in te brengen.

Vs. 612. In het Mnl. Wdb. i. v. *doget* is de verbetering in dezen regel reeds aangewezen; maar minder juist, dunkt me, wordt aldaar *geseecht* opgevat als deelwoord. De zin eischt een praesens. Ik versta derhalve: „wie goed doet, behaalt de overwinning in, door zijne deugd."

Vs. 620. Prof. VERDAM heeft in Taalk. Bijdr. 1, 256, de juiste lezing aangewezen. Het hs. is op deze plaats sterk afgesleten, zoodat er duidelijk alleen *ōm* . . . . *h* . . . *r* te lezen is. De andere letters zijn slechts gedeeltelijk overgebleven, maar niet zoo, of men kan er nog uit opmaken, wat er oorspronkelijk heeft gestaan.

Vs. 630. Met betrekking tot de hier aangebrachte interpunctie zij opgemerkt, dat *dese waert* op het voorafgaande, t. w. het in strophe 53 gezegde, niet op het volgende doelen. Wat in vss. 631—632 staat, is niet aan het evangelie ontleend.

Vs. 649. *Gereede aelmoesene* is in het Mnl. Wdb. 2, 1514, naar 't mij voorkomt, minder juist verklaard als „gewillige, bereidwillig gegevene aalmoes." De vertaler heeft ongetwijfeld bedoeld „een ter beschikking liggende, zoodra 't noodig is, gegeven aalmoes" (evenals de *ongereede* in vs. 651 = „de niet, zoodra 't noodig is, gegevene"). Getuige Mis. 53, 9—12 = Rincl. 649—651:

Sen don noirchist ki le *detrie*;
Mais chil ki sen don *tost* estent
Dous fois done, et chelui ki prent
Doublement conforte et recrie.

Vs. 705. Naar Mis. 58, 7:

Cascuns a chi une ente entée

zou men neiging kunnen bespeuren om in den Mnl. tekst *.i. gaert* voor *gespaert* in de plaats te stellen. Toch ware zulk eene conjectuur uit een graphisch oogpunt niet aan te bevelen. Liever lees ik daarom met geringer wijziging *ongespaert* = „voortdurend."

Vs. 707. Naar Mis. 58, 7—12:

Cascuns a chi une ente entée
Por chou k' il le truist aprestée
A un kier tans, ke il atent,
Quant viande sera gastée;
Que ne porra estre trovée
Fors en chest vergier soulement.

is als de inhoud van het tusschen 706 en 707 uitgevallen vers ongeveer te vermoeden: „als er een (door hen verwachte?) tijd komt, waarin er gebrek is."

Vss. 718 en 719. Omtrent *bedeeft* van vs. 728 vinden we in 't Mnl. Wdb. 1, 634, opgemerkt: „Is misschien het ww. *bedeven*, dat van elders onbekend is, verwant met den stam van got. *gadaban* en ons *deftig*, ags. *gedafan* en *gedafnian*, passen, behooren (Diefenb. *Vgl. Wtb.* 605)? De beteekenis zou dan zijn: „Doch als hier iets stond dat van u is, dat *past*, *betaamt* (nl. u te geven)," voor *dat zou plicht zijn*; eene bet. die werkelijk de woorden moeten hebben."

Met het oog op de volstrekte onzekerheid van 't bestaan van zulk een *bedeven* is het wellicht gerechtvaardigd te trachten met een

kleine wijziging een door getuigenissen gestaafd en in den samenhang passend woord voor *bedeeft* in de plaats te stellen. *Becleeft* nu als imperf. conj. van *becliven* = „bestendig iemands deel zijn" (z. Mnl. Wb. 1, 799) + het pron. *t* zou met een bijbehoorend *u* als dat. possessivus gewis niet ondenklaar zijn als een vrije vertaling van *te soit apparillie.* De wijziging van *dat* in *dan* en van *hoe* in *soe* vereischt geen toelichting.

Vs. 728. De woorden van dit vs. staan als objectszin naast het voorafgaande voorwerp *dinde* ende *dbegin.* En aangezien deze beide bij elkaar behoorende zinsdeelen door den hoofdzin *prijsdi hem te min* gescheiden worden, is het verbindingswoord hier onontbeerlijk.

Vs. 753. Een partic. *verermt* = „karig" moet ons zeker eenigszins zonderling voorkomen. Toch behoeft het daarom als rijmwoord nog geen achterdocht te wekken bij een schrijver, die zich insgelijks voor het goede doel uitdrukkingen veroorlooft, als b. v.:

Wach! sine hitte en wert (werde) niet lam, (vs. 558)
Scudden en mach geen cleet gewieden, (vs. 95)
hi es naect
Van doechden, (vss. 355, 356)
In hen en mach niet sijn verwert
Tfier, (vss. 292, 293).

Vs. 780. Zie voor deze beteekenis van *verstringen* = „verschaffen" ook nog Anna Bijns III, 63*d*, en het Gloss. hierop. Verder vergelijke men het geheel analoog gevormde *verstrekken* en *volstringen*, dat zeker wel in dezelfde beteekenis is gebezigd in de door prof. Verdam in Tijdschr. 1, 256, ter sprake gebrachte plaatsen.

Door de bijgedachte aan *streng* kan de opvatting hier zelfs verscherpt zijn tot die van „afdwingen."

Overigens komt *verstringen*, zooals prof. Verdam de vriendelijkheid had mij mede te deelen, meest intrans. voor als „streng zijn", b. v. Tijdschr. 4, 41, 44, O. Vl. Lied. 62, of „benauwd zijn", b.v. Bervoete Broers 18, 55; een enkele maal ook trans. = „benauwen" Sacr. bl. 78, vs. 63.

Vss. 783—795. Dat de oorspronkelijke lezing in deze vss. *Hant bloedech* en in 783—786 *heeft* is geweest, blijkt zoowel uit *hebben* in 795 als uit den Ofr. tekst, die in alle vss. (69, 1—12, en 70, 1) *Main(s) sanglente(s) a (ont)* heeft. De lezing *heet* is blijkbaar ontstaan, doordien een of ander afschrijver zijne dialectische uitspraak van *heeft* in den tekst bracht.

Vs. 788. In het Mnl. Wdb. i. v. *grief* wordt deze regel aldus verklaard: „Hantbloedich (is de) wroegher iemens gherief (eig. gheriefs: *iemand die een ander beschuldigt de bewerker van zijn eigen leed te zijn, iemand die iemands leed ten kwade uitlegt*)." M. i. is deze opvatting niet vrij van gewrongenheid en zou ook het bedoelde misdrijf tegenover de andere hier genoemde vrij onschuldig mogen heeten.

Naar we mogen vermoeden, vond de vertaler in zijn origineel niet *faus accusere* (Mis. 69, 6), maar *hom accusere* (een variant van niet minder dan 12 mss.). Zoo kon hij op de gedachte komen, dat hier eene aanvulling noodig was, en als zoodanig de in ons hs. staande woorden bezigen = „de bewerker van een of anders leed."

Vss. 810 en 811. Mis. heeft op de met Rincl. 807—812 correspondeerende plaats, 71, 1—7:

Li hom ki fait pekié mortal
Hom de sanc par non verital
Est només, non sans acoison.
4 Hom, or entent, tant a de mal
En uevre de pekié carnal,
Lekiere „hom de sanc" a non;
Car k'est il se cars et sans non?

Aan 1—3 van den Ofr. tekst beantwoordt 807—809 van den Mnl. in bijna letterlijke vertaling. Rincl. 810 en 811:

Soe vele quaets steet op hare, kint,
Die glotternie,

d. i. „zooveel kwaad, let er op, wortelt in haar (de bedoelde hoofdzonde), den wellust", laat zich gemakkelijk begrijpen als een verkorte overzetting van Mis. 4—6 = „mensch, luister, zooveel kwaad steekt er in de vleeschelijke hoofdzonde (den wellust), dat een wellusteling bloedig wordt genoemd."

Vs. 835. Prof. Verdam citeert 834—836 (Mnl. Wdb. 1, 825) als volgt:

Wolf voer Gode, waenstu sijn lam
(Du die den armen bes podersam),
Daer daflaet es ane belanc?

en vat den laatsten regel op als = „op wien vergiffenis toepasselijk is", m. a. w. „die op vergiffenis kan hopen."

Op zich zelf genomen, leveren de vss. aldus zeker een goeden zin. Evenwel zou men in verband met de voorafgaande en de volgende gedachte, in onze strophe uitgedrukt, „de weldadigheid van den goddelooze is Gode niet welgevallig," en niet minder met het oog op den

inhoud der met 834—836 correspondeerende vss. van den Ofr. tekst, 73, 3—5:

Hom ki fait pekié criminable
Cuide il, quant le povre paist,
Ke Dieus sen pekié li relaist?

eer een lezing verwachten van den inhoud: „gij goddelooze, die de armen *voedt*, meent ge daardoor vergiffenis te erlangen?"

Zouden we daarom niet mogen vermoeden, dat de vertaler in pl. v. *podersam* een voor zijn doel naar adjectiva, als *gehoersam*, *gedoechsam*, *gespaersam* enz., analogisch gevormd *voedsam* geschreven heeft?

V. H.

Vs. 849. In 't Mnl. Wdb. 1, 606, wordt *bedocht* verklaard als „boosaardig", doch zonder vermelding van andere citaten, welke die beteekenis zouden kunnen staven. (Een begrip „achterdochtig,". dat op *bedencken* „argwaan koesteren," z. Mnl. Wdb. 1, 623, zou kunnen steunen, ware in onzen zin ongepast.) Misschien verdient het daarom de voorkeur *bedocht* als „gezind" (z. Mnl. Wdb. 1, 608) op te vatten en *fel* (niet *felle*) daarmede als adverb. te verbinden.

Vs. 862. De beteekenis „in iets gelegen zijn," in 't Mnl. Wdb. 1, 511, aan *baden* toegekend, wordt aldaar niet door andere citaten bevestigd. Voor de voorgestelde verandering vgl. ons gedicht vs. 852:

Hant bloedech, daer gedreych (gedroch) in *vaedt.*

Vss. 896 en 897. Prof. Verdam (Taalk. Bijdr. 1, 258) meent, dat de vertaler in vss. 896—898 heeft willen zeggen: „Zij zou van spijt barsten, indien zij in gezelschap kwam, waar men haar de les las of in hare eigen strikken ving (vgl. 939: „Hoverdege, dij vaet dijn strec"), waardoor zij zeer zou worden belemmerd, waardoor haar als met een slagboom de pas werd afgesneden."

Tegen deze opvatting pleit evenwel de tekst van Mis. 78, 7 en 8:

Orguieus crieve *quant on le vaint*
Et *aucuns monte* et il *remaint.*

Bij de boven voorgestelde lezing verkrijgen we overeenstemming tusschen vertaling en origineel; vgl.:

Si borste, quame si daer *gise* verseit (imperf. conj.),

met vs. 7 van Mis., en

Ochtte worddi in *heren ionste* geleidt,
Daar bi si bleve verhameidt.

respectief met de eerste en de tweede helft van vs. 8.

Vs. 899. Versta 899 en 900: „want zij wijkt niet voor hem, die het pad

der deugd bewandelt, noch eert hem, d. w. z. zij wil niet de mindere zijn." Vgl. Mis. 78, 9:

Il ne daigne estre obeïssans.

De wijziging van *smeict* in *smiert* (Taalk. Bijdr. 1, 258) is wegens de beteek. van dit laatste minder aan te bevelen.

Vss. 903—905. Prof. VERDAM (Taalk. Bijdr. 1, 259) leest hier:

Hoverdege, die *mi* heves onwert
Dies *di const* ochte *sierheit bert*
Ende *mi* verwits dinen hoegen aert,

Ter toelichting der boven op deze wijzigingen voorgestelde amendementen diene het volgende. De vss. 904 en 905 staan blijkbaar niet in een causaal verband met 903; vandaar in pl. van de conjunctie *Dies* het relat., dat tevens geen geringen steun vindt in Mis. 79, 1—3:

Orguellous, ki m'as en viuté,
Ki scienche ou forche ou biauté
Ou tes haus parens me reprueves,

Een vorm *bert* = „baart" ontbreekt in 't Mnl. en *const*, *sierheit*, als object van *verwits* gebezigd, beantwoorden direct aan de in het origineel aangetroffen termen. V. H.

De veranderingen van *Hoverde* (903) in *Hoverdege* is onnoodig naar Mnl. Wdb. 3, 771.

Vss. 918, 919. Voor de opvatting dezer vss. zie Taalk. Bijdr. 2, 232. De aldaar voorgestelde verandering *Beid, sprec* is onnoodig; vgl. Vondel-gramm. § 191.

Vs. 921. Prof. VERDAM 's lezing *bellechstu*, voor *beliechstu* (Taalk. Bijdr. 2, 233), is in strijd met de gedachte, die in 't origineel, Mis. 80, 5—7, is uitgedrukt:

Frans hom, ki m' apeles vilain,
Ja de chest mot ne me plaindroie
Se plus franc de moi te savoie.

d. i. „edel man, die mij gemeen noemt, ik zou mij over dien naam niet beklagen, als ge werkelijk edeler waart dan ik"; of m. a. w. „gij *spreekt onwaarheid* over u zelf door u edeler te noemen dan mij." *Beliechstu di* = „zoo gij onwaarheid over u zelf spreekt" is dus hier volkomen op zijn plaats.

Vs. 952. Prof. VERDAM (Taalk. Bijdr. 1, 260) leest 951—953:

Ende du, wijs man van groter name,
Ende (relat. = *die*) *mi*, mids dijnre *hoverden*, blame
Does, omdat mijn const es clene.

Eenvoudiger schijnt het mij hier alleen *mi* in te voegen en *Ende* = „indien" op te vatten. In ieder geval echter is achter *cleene* van 953 een komma te plaatsen, dewijl 951—953 als bijzin bij den hoofdzin *Hèt schijnt* enz. van 954 behooren.

Vs. 973. Is hier *verruer* te veranderen in *becuer* = „val lastig" of (naar een mij door prof. VERDAM voorgeslagen opvatting), als de juiste lezing beschouwd, te vertalen met „vertoorn" (eig. „schok", vgl. Lat. *commovere*)?

Vs. 1049. Dr. VERWIJS (Versl. bl. 170, afdr. bl. 18) meent, dat er hier sprake is van de Moedermaagd en verandert dientengevolge *hi* in *si*, *Degene* in *De rene*, *wien* in *wie*. Uit den samenhang blijkt het evenwel duidelijk, dat de Ofr. dichter de in 't vorige couplet genoemde *Mors* op 't oog heeft gehad. Daarom zullen we *hi*, *Degene* en *wien* als juiste lezingen moeten handhaven. (*Doot* is in 't Mnl. zoowel manl. als vrouw.).

Vss. 1068 en 1069. Voor de lezing *dogt* en de verklaring der woorden *wat met hare moel* en *drogt* z. Taalk. Bijdr. 1, 260 vlg. en Mnl. Wdb. 2, 429. In mijne interpunctie echter wijk ik van de t. a. p. door prof. VERDAM voorgestelde af: *ende wat met hare moel* is blijkbaar evengoed als *Hoverde* voorwerp van *stac*; en *dogt* en *drogt* zijn m. i. op te vatten als *dogt*, *drogt* + *t* (pron. person.).

Vs. 1079. Prof. VERDAM deelt mij omtrent deze plaats mede, dat door hem *vervueren* alhier wordt opgevat als = „bederven": „de hoovaardij, die de hand Gods wilde bederven, het werk Gods onkenbaar maken." Vgl. Rijmb. 34848, Alex. 1, 136, Vierde Mart. 167 (intr. = „te niet gaan").

Vs. 1082. De lezing van het hs. = „wie zou ons anders daarvan kunnen reinigen?" stemt niet in 't minst overeen met Mis. 92, 12:

Et ki le porroit endurer?

En kwalijk is het aan te nemen, dat de vertaler dit vers zou hebben weergegeven met een regel, welks inhoud volstrekt niet in samenhang staat met hetgeen daaraan voorafgaat. „Wie onzer zou daar weerstand kunnen bieden?" is de gedachte, die we hier ter plaatse kunnen of liever moeten verwachten. De invoeging van *af* is natuurlijk te beschouwen als het gevolg der verknoeiing van *gedueren* in *gepueren*.

Vss. 1085—1088. Versta: „Evenzoo leeft er geen zondaar, die zich niet met moeite losmaakt van de menschelijke natuur, waar hij aan verkleefd is" (het pron. pers. dienst doende als relat.).

Vs. 1126. Dr. VERWIJS (Versl. bl. 175, afdr. bl. 23) wil lezen *dattie vlecken.* Aangezien *tinse* in geene andere Germ. taal bekend is, houdt hij dit subst. voor eene glosse. Maar zou een Mnl. copiist ter verklaring van zijnen tekst een Fra. woord aan den rand hebben aangeteekend? Is het niet waarschijnlijker, dat de vertaler het woord als *tinge* uit zijn origineel overgenomen en *tingevlecken* als „schurftvlekken" gebezigd heeft? Een later afschrijver kan dan *vlecken* als ww. hebben opgevat, ten gevolge waarvan *si* in den tekst is gekomen.

Dr. VERWIJS' identificeering van *vlecken* met *vlechten* laat zich kwalijk door een beroep op *berecken* naast *berechten* rechtvaardigen.

Vs. 1193. Men zou in verzoeking komen te lezen *wille.* Dit is echter onnoodig: na de vermelding der *Hoverde* gaat de dichter, zonder verdere aanwijzing, over op de *hoverdege.*

Vs. 1261. *Ongedwagen* dient hier om het Lat. *cathecuminus* weer te geven. De vertaler heeft namelijk te dezer plaatse zijn origineel aangevuld naar de Lat. redactie van het verhaal in het Passionale Sanctorum (zie uitg. 1483, fol. 199):

„Quondam hyemali tempore per portam abianensium transiens pauperem quemdam nudum obvium habuit. Qui cum a nullo elemosinam accepisset martinus hunc sibi servatum intelligens: accepto ense clamidem quae sibi tum supererat dividit et partem pauperi tribuens reliqua rursus induitur. Sequenti igitur nocte xp̄m clamidis sue qua pauperem texerat parte vestitum vidit ipsumque ad circumstantes angelos sic loquentem audivit: Martinus adhuc *cathecuminus* hac me veste contexit."

Vs. 1274. Prof. VERDAM (Mnl. Wdb. 1, 740) wil *beheet* veranderen in *becleet.* Zou het echter niet waarschijnlijker te achten zijn, dat HEINREC hier *met Gode besteet* = „bij God geplaatst, in den hemel opgenomen" geschreven heeft? Vgl. voor zulk een *besteden met* de in 't Mnl. Wdb. uit Wap. Mart. 1, 856, geciteerde plaats:

Het wert ten joncsten daghe claer,
Daer di God sal *besteden*
Met sinen lieven leden.

Vs. 1326. Versta: „zedelijk verdorven." Vgl. K. Cl. 179 *in weelden verweert* = „in weelde verdorven", Theoph. (uitg. VERDAM) bl. 140 en vooral hetgeen over dit woord is opgemerkt in Tijdschr. 1, 249.

